

Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas

Dalia Pinkevičienė

Vilniaus universitetas

dalia.pinkeviciene@uki.vu.lt

Anotacija

Lietuviškas darbo aplinkos kontekstas šiame darbe tiriamas mišrios kalbos aspektu. Mišri kalba – tai toks kalbėjimo būdas, kai į pagrindinę – šiuo atveju lietuvių – kalbą įterpiama kitų kalbų elementų. Plečiantis Lietuvos gyventojų kalbiniam repertuarui, mišri kalba tampa papildomu ištekliumi socialinėms reikšmėms kurti – konstruoti sau palankų socialinį stilių, įvaizdį ar tapatybę įvairiose kalbėtojų veiklos sferose, įskaitant ir darbo aplinką. Remiantis interakcijos sociolingvistikos teorinėmis prielaidomis, tyrimu siekiama išsiaiškinti, kokios mišrios kalbos indeksinės socialinės reikšmės kuriamos ir kokios kalbėtojų tapatybės konstruojamos ją vartojant. Tyrimas parodė, kad kalbėtojai darbo aplinkoje kūrybingai ir niuansuotai pritaiko kitų kalbų intarpus savo komunikaciniams tikslams. Mišri kalba randasi diskurse kaip konteksto motyvuota, neatsitiktinė socialinių santykių ir tapatumo kūrimo priemonė.

Raktažodžiai: kalba darbe; mišri kalba; kalbiniai ištekliai; anglų ir rusų kalbų intarpai; interakcijos sociolingvistika; indeksinės socialinės reikšmės.

1. Įvadas

Sociolingvistika globalizacijos sąlygomis yra mobilių kalbinių išteklių sociolingvistika. Mums prienami vis įvairesnės kilmės kalbiniai ištekliai – vis daugiau kalbų su joms būdinga leksika ir sintakse, pavienės frazės ar žodžiai, įvairiems kalbiniams stiliams, žanrams, dialektams ar sociolektams būdingi bruožai, visi kalbinės raiškos būdai, su kuriais susiduriama žmogaus gyvenimo trajektorijoje, – tarytum gabalėliai sudedami į vieną margą ir įvairialypį „skiautinį“ – asmens kalbinį repertuarą (Blommaert 2010). Vieni ištekliai įsisavinami pilniau, prie kitų tik vos ne vos prisiliečiame, be to, bendras rezultatas niekada nėra galutinis ir baigtas, nes vieni dalykai, nebevertojami komunikacijoje, nunyksta ir užleidžia vietą kitiems, kylantiems iš naujos kalbinės patirties. Kalbinis repertuaras šiuolaikinėje sociolingvistikoje yra suprantamas kaip dinamiška, per žmogaus gyvenimą kintanti kalbinių išteklių sistema, tai prarandanti kai kurias iš savo sudedamųjų dalių, tai papildoma naujomis (Blommaert 2010; Blommaert, Backus 2011).

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

Kai gimtosios kalbos repertuaras papildomas kitų kalbų ištekliais, ypač kai kitų kalbų ištekliai tėra fragmentiški, nevienodai išvystyti, galimas kalbinis hibridiškumas: negrynos, maišytos, nestandartinės ar pakeistos kalbos formos (Leppänen, Nikula 2007; Blommaert 2010), kurios šiame darbe vadinamos mišria kalba. Mišri kalba – tai toks kalbėjimo būdas, kai į pagrindinę – šiuo atveju lietuvių – kalbą įterpiama kitų kalbų elementų. Plečiantis Lietuvos gyventojų kalbiniam repertuarui, mišri kalba tampa papildoma galimybe socialinėms reikšmėms kurti – konstruoti sau palankų socialinį stilių, įvaizdį ar tapatybę įvairiose kalbėtojų veiklos sferose. Mišrios kalbos kuriamos socialinės reikšmės Lietuvoje tirtos miesto jaunimo (Čekuolytė 2012; Vyšniauskienė 2012) ir socialinio tinklo „Facebook“ (Vaičekauskienė, Vyšniauskienė, įteikta spaudai) kalboje.

Šiame straipsnyje aprašomame tyrime mišri kalba tiriama vienoje iš suaugusiųjų veiklos sričių – darbo aplinkoje. Kalbos darbo aplinkoje tyrimų beveik neturime, išskyrus 2007 metais Valstybinės lietuvių kalbos komisijos užsakymu Socialinių tyrimų instituto atliktą sociologinį tyrimą „Kalba darbe“, kurio tikslas buvo nustatyti, kokios kalbos, be valstybinės, vartojamos darbo komunikacijai nevalstybinėse Lietuvos įmonėse (Ramonienė 2011).

Pristatomas atvejo tyrimas remiasi vienoje žiniasklaidos įmonėje Vilniuje surinktais duomenimis. Tai pirmoji iš kelių tiriamųjų aplinkų didesnės apimties projekte, kuriuo siekiama iširti suaugusiųjų mišrios kalbos, kaip papildomo kalbinio ištekliaus, reikšmes darbo aplinkoje. Žiniasklaidos kontekstas pasirinktas tikintis, kad būdamas susijęs su naujausia informacija iš tokių sparčiai atsinaujinančių sričių kaip verslas, technologijos, ekonomika ar sportas, jis turėtų būti imlus įvairiakilmėms kalbinėms įtakoms.¹

Tyrimu norima nustatyti, kokie kitų kalbų elementai vartojami darbo aplinkoje, kokiais tikslais kalbėtojai renkasi juos vartoti, kaip tokiais atvejais kalbėtojai save pozicionuoja, kokios mišrios kalbos indeksinės socialinės reikšmės (Silverstein 2003; Gumperz, Cook-Gumperz 2007; Eckert 2008) kuriamos ir kokios kalbėtojų tapatybės konstruojamos ją vartojant. Šiam daugialypiam tikslui pasiekti numatyta atlikti tokius uždavinius:

- 1) išskirti mišrios kalbos segmentus iš surinktų spontaniškos kalbos darbe garso įrašų;
- 2) juos kategorizuoti pagal situacinius pokalbio parametrus;

¹ Domenus, kuriuose Lietuvoje aktyviau vyksta leksikos kaita, yra aptarusi Loreta Vaičekauskienė (2013a).

- 3) palyginti jų vartosenos tendencijas tarpusavyje ieškant tam tikrų pasikartojimų ar dėsningumų;
- 4) pastebėtas tendencijas palyginti su kitų tyrėjų jau atliktų panašių tyrimų rezultatais.

Tiriamąją medžiagą sudaro minėtoje su žiniasklaida susijusioje įmonėje surinktos 22 val. (atmetus ilgesnes pauzes) garso įrašų. Tai daugiausia grynai vienkalbis (lietuviškas) sakytinis diskursas (neskaitant pavienių rusų kalbos kilmės slengo elementų), kuriame pasitaiko mišrios kalbos segmentų. Tokiais kalbos segmentais čia vadinami kitos kalbos (anglų ir rusų) elementų turintys diskurso fragmentai, išlaikantys tam tikrą – temos ar žanro – vientisumą. 22 val. duomenyse nuo vienos iki kelių minučių trukmės mišrios kalbos segmentai vidutiniškai pasitaiko kas 20 min.² Susumavus iš viso jie apytikriai sudaro apie 2 val. iš 22 val. visų įrašų trukmės.

Tiriamoji medžiaga kokybiškai analizuota remiantis interakcijos sociolingvistika – ir teorine prieiga, ir metodu, siejančiu diskurso analizę ir pokalbio analizę su platesniu socialiniu interakcijos kontekstu (Gumperz 2001; Gumperz, Cook-Gumperz 2007).

2. Teorinės prielaidos

Mišri kalba darbo aplinkoje, kaip tyrimo objektas, atsiduria dviejų krypčių tyrimų sankirtoje: kalbos darbe tyrimai čia siejasi su daugiakalbystės tyrimais. Abiejų krypčių teorinės prielaidos gali būti naudingos ieškant galimos instrumentuotės mišriai kalbai darbo aplinkoje tirti.

2.1. Kalbos darbe savybės ir kategorizavimas

Kalbos darbe tyrimai pasaulyje prasidėjo nuo pokalbių darbo aplinkoje, skirtų tam tikroms užduotims atlikti ar problemoms išspręsti (angl. *task-related interaction*), analizės. Tokiuose pokalbiuose vienas iš pokalbio dalyvių atstovauja tam tikrai organizacijai arba institucijai, o kitas yra neprofesionalas ar nespecialistas. Jiems būdinga tam tikra struktūra, nesimetriškas galios pasiskirstymas, profesinė leksika, orientacija į pokalbio tikslą ir apribojimai, kada ir kas gali kalbėti ir ką sakyti (Drew, Heritage 1995). Vėliau pradėta domėtis, kokių bendrų bruožų įgyja darbuotojų grupės kalba ir ką tie bendrai vartojami žodžiai ar terminai konkrečioje grupėje reiškia (Borzeix, Fraenkel 2005; Condamines 2010) ir pastebėta, kad darbuotojų tarpusavio bendravimas ne darbo

² Taip kokybiškai tiriama reiškinių (kokni ir aukštuomenės akcentų stilizacijų) dažnumą surinktoje medžiagoje iliustruoja Benas Ramptonas (Rampton 2010).

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

temomis (angl. *small talk* arba *relational talk*) – juokavimas, pokštavimai, pašaipos, apkalbos – yra būtina sąlyga kolegiškiems, draugiškiems ir produktyviems santykiams tarp darbuotojų palaikyti. Pokalbius ne darbo temomis pradėta laikyti integralia kalbos darbo aplinkoje dalimi. Ne visada lengva atskirti su darbo užduotimis susijusią komunikaciją nuo bendravimo darbe, todėl siūloma šias dvi komunikacijos darbe rūšis traktuoti kaip susietas dichotominiu ryšiu su daugeliu tarpinių pozicijų tarp „veiksmo kalbos“ ir „bendravimo kalbos“ (Holmes, Fillary 2000; Holmes 2000, 2005, 2009; Boutet 2008).

Kita tyrėjui paranki dichotomija tiriant kalbą darbe galėtų būti skirtis tarp išorinės ir vidinės darbo aplinkos kalbos, arba, metaforiškai kalbant, „scenos“ (angl. *frontstage*) ir „užkulisinės“ (angl. *backstage*) kalbos. Pirmoji kontroliuojama daug griežčiau už antrąją, neretai yra oficialesnė ir skirta vartoti kalbant su klientais, užsakovais, kitų įmonių atstovais, pareigūnais ir pan. Antroji yra skirta tik vidiniam vartojimui uždaroje darbovietės aplinkoje tarp bendradarbių, todėl jai taikoma mažiau suvaržymų (Koester 2010).

Dar viena teorinė sąvoka, taikoma darbuotojų grupės vidiniams santykiams analizuoti (Holmes 2009; Koester 2010), yra bendros veiklos bendruomenės (angl. *community of practice*) sąvoka, sukurta Étienneo Wengerio. Bendros veiklos bendruomenės – tai bendra veikla užsiimančių žmonių grupės, kurių nariai nuolat bendradarbiaudami mokosi vieni iš kitų, kaip tą veiklą geriau atlikti³. Bendros veiklos bendruomenės narius sieja bendri interesai, jie nuolat bendrauja, bendradarbiauja ir keičiasi informacija (Wenger 2004). Manoma, kad bendradarbių grupės yra tipiškos bendros veiklos bendruomenės (Holmes 2005: 348–349), kurių nariai susikuria bendrą kalbinių ir nekalbinių išteklių repertuarą, būdus, kaip elgtis, kaip veikti, kaip kalbėti, ką pasakoti ir ko ne, kaip kreiptis į kitus bendruomenės narius. Tokioms grupėms būdingi savi ritualai, simboliai, profesinis žodynas, tam tikra kūno kalba, žargonas bei bendravimo oficialumo lygis. Šių dalykų grupės nariai mokosi vieni iš kitų visą laiką, kartais visai nesąmoningai (Wenger 2004; Holmes 2005; Koester 2010).

Apibendrinus čia paminėtas kalbos darbo aplinkoje savybes matyti, kad kalba darbe gali būti kategorizuojama keliais aspektais, kurių kiekvienam būdingas dvilypumas: ji gali būti nukreipta į tam tikrą veiksmą, tikslą ar užduotį arba, priešingai, skirta darbuotojų santykiams palaikyti; ji gali

³ “Communities of practice are groups of people who share a concern, a set of problems, or a passion about a topic, and who deepen their knowledge and expertise in this area by interacting on an ongoing basis” (Wenger, McDermott, Snyder 2002: 4).

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

būti skirta vartojimui kalbant su išorės komunikantais arba vartojama tik įmonės (grupės) viduje; ji gali atspindėti simetriškus ar nesimetriškus kalbančiųjų galios santykius. Be to, kalba darbe gali būti suprantama kaip bendros veiklos bendruomenės (darbuotojų grupės) bendrojo kalbinio repertuaro dalis arba kaip atskirų jos narių individuali raiška. Tokia klasifikacija gali būti paranki tyrėjui kaip euristinis įrankis siekiant sprendimo ar išvados, todėl šiame straipsnyje pristatomame tyrime įvertinti visi čia išvardyti kalbos darbe aspektai.

Prisitaikydama prie vis labiau daugiakalbės ir daugiakultūrės aplinkos darbovietėse, kinta ir kalba darbe, ir vis daugiau randasi jos tyrimų, susijusių su daugiakalbyste, ypač didelėse tarptautinėse įmonėse, kuriose įvairių tautybių darbuotojai įmonės bendravimo kalba renkasi anglų kalbą arba kur darbuotojai bendrauja tik per atstumą (telefonu, internetu). Kalba ir bendravimas tokiuose kontekstuose tampa dar svarbesni, o mišrios kalbos vartojimas tampa kasdienybe (Koester 2010: 122–145; Gunarsson 2014).

2.2. Naujos teorinės perspektyvos daugiakalbystės tyrimuose

Akademinėje literatūroje daugiakalbių kalbinių išteklių maišymas gali būti vadinamas įvairiai: „mišria kalba“, „mišriu kalbos stiliumi“, „mišriu kodu“, „mišriu diskursu“, „hibridiška kalba“ ir pan. (žr. Leppänen 2007, Leppänen, Nikula 2007; Androutsopoulos 2013; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė, įteikta spaudai). Visais šiais atvejais tyrėjams labiau rūpi ne tai, kaip atskiri kodai kaitomi ar maišomi, o pačios mišrios kalbos, kaip vientiso įvairiakilmių kalbinių išteklių derinio, realizavimas konkrečioje kalbinėje praktikoje ir jos kuriamos diskursinės ir socialinės reikšmės (Auer 1999; Blommaert 2010; Pennycook 2010; Jørgensen et al. 2011; Weber, Horner 2012; Pennycook, Otsuji 2014). Nutolstama nuo tradicinės kalbų kaip atskirų sistemų sampratos, pereinant prie paslankių, atskiroms kalboms nepriklausančių kalbinių išteklių kombinacijų, veikiančių kaip savarankiški kodai. Tokį konceptualiai naują daugiakalbių praktikų supratimą propaguoja polilingvizmo (angl. *polylingualism*) ir metrolingvizmo (angl. *metrolingualism*) terminai.

Polilingvizmas yra susijęs su kokybiniu, o ne kiekybiniu pažiūriu į daugiakalbystę nebrėžiant aiškių ribų tarp atskirų „kalbų“. Kalbėtojai vartoja įvairių kalbų „bruožus“, o ne pereina iš vienos kalbos sistemos į kitą. Visi kalbėtojai prieinami kalbiniai ištekliai gali būti vartojami kalbėtojo komunikaciniams tikslams pasiekti, ir tai virsta kalbos norma, kasdiene kalbos vartosena. Tam, kad galima būtų vartoti bruožus, priskiriamus vienai ar kitai kalbai, pakanka savo kalbiniame repertuare

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

turėti keletą tos kalbos elementų. Tokia vartoseną yra sąmoninga, kalbėtojas supranta, kad ji gali sukelti tam tikrą efektą, ir tuo naudojasi, kartais net tyčia pažeisdamas socialiai priimtino verbalinio elgesio pokalbyje taisyklės (Jørgensen et al. 2011). Šią teorinę koncepciją danų sociolingvistai daugiausia taikė ir taiko mišriai jaunimo kalbai tyrinėti.

Metrolingvizmas siejamas su metroetniškumu – etniškumu, kuris suprantamas kaip trumpalaikė miesto „gatvės“ mada, kaip kultūrinis ir kalbinis hibridas (Maher 2005, 2010). Abejojama samprata, kad kalba ir kultūra (tautybė, teritorija) visada yra tvirtai, neatskiriama susijusios (angl. *fixed*). Tas ryšys gali būti takus, paslankus (angl. *fluid*), kaskart kuriamas iš naujo ir vėl žaismingai perkuriamas, pasirenkant iš kalbėtojo kalbinio repertuaro tam tikrus konkrečioje situacijoje pravarčius kalbinius variantus, žyminčius socialines kategorijas. Tai ypač būdinga šiuolaikinio didmiesčio (metropolio) erdvei. Tačiau metrolingvizmas nėra vien tik tokios hibridinės kūrybinės praktikos, jame lieka vietos ir nusistovėjusioms, įsitvirtinusioms kultūrinėms ir identiteto kategorijoms – pavyzdžiui, su tam tikra tautybe ar teritorija siejamam vienkalmiam diskursui (Otsuji, Pennycook 2009, 2011; Pennycook 2010; Pennycook, Otsuji 2014). Autoriai iliustruoja savo teorinę koncepciją pavyzdžiais iš darbo aplinkos (tarptautinių australų ir japonų įmonių, Tokijo restoranų, Sidnėjaus picerijų), ir tuo metrolingvizmas yra artimesnis čia pristatomam tyrimui nei polilingvizmas. Autoriai teigia, kad kai darbo aplinkoje, kuri yra daugiakultūrio didmiesčio aplinkos dalis, susitinka įvairiakalbiai žmonės su savo gyvenimo trajektorijomis ir savo kalbinių išteklių bagažu iš įvairiausių pasaulio šalių, jie kūrybingai pritaiko ir perdirba savo turimus kalbinius išteklius pagal tai, kokius veiksmus ar užduotis konkrečioje vietoje ir laike jiems reikia atlikti, ir susikuria tai darbo erdvei būdingą bendrą kalbinį repertuarą (angl. *spatial repertoire*). Ši idėja siejasi ir su mobilių kalbinių išteklių (Blommaert 2010), ir su bendros veiklos bendruomenės (Wenger 2004) konceptais, aptartaisiais kiek anksčiau, ir gali būti pravarti analizuojant lietuvišką darbo aplinką.

Polilingvizmas ir metrolingvizmas turi daug panašumų. Apibendrinat abi teorinės koncepcijas, galima pasakyti, kad lyginant su tradicine daugiakalbystės samprata, polilingvalioms ir metrolingvalioms kalbinėms praktikoms būdingi šie požymiai (Androutsopoulos 2013):

- kalbos nebesiejamos su konkrečiomis kalbėtojų bendruomenėmis;
- kalbos nebesuprantamos kaip atskiros sistemos;
- komunikantai nebūtinai turi mokėti vartojamas kalbas;

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

- galimi patys įvairiausi ir netikėčiausi kalbų ar bruožų deriniai;
- deriniams būdingas kūrybingumas ir žaismingumas;
- priklausomai nuo adresato, situacijos ar temos, gali būti išlaikomas ir įprastas santykis tarp vietos, kalbos ir tautybės.

Šie bendri principai gali būti naudingi interpretuojant mišrią kalbą darbe, tačiau nei metrolingvizmas, nei polilingvizmas konkrečios instrumentuotės analizei nepateikia (autoriai taiko diskurso analizės, lingvistinės etnografijos, interakcijos sociolingvistikos ir lingvistinės antropologijos metodus). Be to, polilingvizmo ir metrolingvizmo terminai yra gana problemiški – sunku, o gal ir neįmanoma, atsakyti tokių konvencijų kaip kalba ar daugiakalbystė, nes jos yra kultūriškai prigijusios (polilingvizmas); vargu ar lietuviškame darbo aplinkos kontekste galima tokia globali kalbinių išteklių įvairovė, kokia vadinama metrolingvizmu.

Šiame darbe sąmoningai vengiama teikti pirmenybę vienam terminui, laikantis nuostatos, kad svarbiau ne pavadinti tiriamus reiškinius, o išsiaiškinti, kas už jų slypi. Lietuvių kalbai su kitų kalbų tarpais nusakyti pasiliksiu prie platesnės ir neutralesnės formuluotės „mišri kalba“ ar „mišrus stilius“. Kaip tokios mišrios kalbos elementai bus suprantami ne tik aiškūs kitų kalbų tarpai darbo aplinkos kalboje, bet ir jau daugiau ar mažiau integravęsi į lietuvių kalbą naujieji skoliniai (išskyrus tuos atvejus, kai jie jau yra perėję į vienakalbių vartoseną, pavyzdžiui, *failas*) ir žargono bei slengo elementai.⁴

3. Interakcijos sociolingvistika kaip teorija ir kaip metodinė prieiga

Socialiniuose ir humanitariniuose moksluose sukurta daug būdų pokalbiams (diskursui) analizuoti (lingvistinė pragmatika, šnekos aktų teorija, variantų lingvistika, mandagumo teorija, kritinė diskurso analizė, pokalbio analizė, interakcijos sociolingvistika, diskurso psichologija ir pan.) Šiame darbe duomenų analizei pasirinkta interakcijos sociolingvistika (angl. *interactional sociolinguistics*), nes ji įvertina platesnį socialinį interakcijos kontekstą.

⁴ Sinchroniškai atskirti mišrią kalbą nuo skolinių, kurie jau yra įsitvirtinę kalboje, praktiškai neįmanoma (“Efforts to distinguish code-switching, code-mixing and borrowing are doomed” (Gardner-Chloros 2009: 10)). Mišrios kalbos elementais galima laikyti ir daugiau ar mažiau jau įsitvirtinusių kalboje kitos kalbos elementus, neatsižvelgiant į jų adaptavimo prie kurios nors vienos kalbos sistemos laipsnį. Kitaip tariant, morfologinis, fonologinis ar sintaksės suvienodinimas nebūtinai reiškia, kad susiduriama su skoliniais.

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

Interakcijos sociolingvistika – tai sakinio diskurso analizės būdas, paremtas smulkia, detalio kokybine pokalbio analize ir paslėptų pokalbio reikšmių gilumine interpretacija. Ja siekiama užčiuopti kalbėtojų intencijas, kurios ne visada išreiškiamos žodžiais (Stubbe et al. 2003; Gumperz 2001; Jaspers 2012), nes iš pašnekovo tikimasi, kad jis gebės atspėti, numanyti tai, kas buvo nepasakyta. Pokalbio metu remiamasi ne tik išgirstais ar pasakytais žodžiais, bet ir bendru supratimu apie socialinę situaciją, kurioje vyksta pokalbis. Tyrėjus domina ne tik siaurasis kontekstas pokalbio viduje, bet ir platesnis socialinis bei kultūrinis kontekstas, padedantis atskleisti, ko pokalbio dalyviai iš tikrųjų siekia. Atsižvelgiama į galios skirtumus tarp pokalbio dalyvių, jų tautybę, lytį, amžių, į visą informaciją apie dalyvius ir tiriamąją aplinką, kurią pavyksta surinkti.

Interakcijos sociolingvistika – tai ne tik praktinė, bet ir teorinė perspektyva, kuri radosi eklektiškai sujungus idėjas iš tokių įvairių disciplinų kaip dialektologija, lingvistinė antropologija, sociologija, komunikacijos etnografija (angl. *the ethnography of communication*), lingvistinė pragmatika, mandagumo teorija, variantų sociolingvistika, šnekos aktų teorija ir pokalbio analizė. Interakcijos sociolingvistikos kūrėju laikomas Johnas J. Gumperzas, amerikiečių kalbininkas, dirbęs diskurso analizės, lingvistinės antropologijos ir sociolingvistikos srityse. Nors interakcijos sociolingvistika buvo sukurta dvidešimto amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, ji plačiai taikoma įvairių disciplinų tyrimuose ir šiandien, neretai kartu su kitais metodais (Labov 2003; Gordon 2011; Gal 2014).

Interakcijos sociolingvistika siekia atsakyti į klausimą: ką pasakymas reikštų, jei būtų pasakytas kitaip? Kaip interpretuotume pokalbį, jei būtų išstartas kitoks garsas ar pavartota kitokia leksika, kitokia intonacija ar pasitelkta kitokia kūno kalba? Kaip jau buvo minėta, kalbėtojai (ir tyrėjai) interpretuoja mažiausias pokalbio sudedamąsias dalis kaip daugiaprasmius ženklus, suprasdami, kad galimų interpretacijų yra ne viena, kad jos priklauso nuo situacijos konteksto ir kad vykstant interakcijai tos interpretacijos po kiekvienos pašnekovo replikos vėl tikrinamos, patvirtinamos arba paneigiamos (Gumperz 2001; Jaspers 2012; Gal 2014). Išvadas, kurias pokalbio dalyviai daro pokalbio metu, Gumperzas pavadino pokalbio inferencija⁵, o visus įmanomus ženklus ar simbolius, kurie gali nukreipti pašnekovą ar klausytoją teisinga linkme – kontekstinėmis užuominomis⁶.

⁵ Pokalbio inferencija – tai interpretacijos procesas, kai pokalbio dalyviai įvertina vienas kito komunikacines intencijas pokalbio metu ir kuriuo jie remiasi planuodami ar produkuodami savo atsakymus. (“*Conversational inference* is defined as the interpretive procedure by means of which interactants assess what is communicatively intended at any point in an exchange, and on which they rely to plan and to produce their responses”). (Gumperz 2001: 219).

⁶ Kontekstinė užuomina – bet kuris iš verbalinių (ir neverbalinių) ženklų, kuris kartu su gramatiniais bei leksiniais simboliais padeda pokalbio dalyviams susikurti kontekstą pokalbio interpretacijai ir suprasti pokalbį. (“The term *contextualization cue* refers to any verbal (and non-verbal) sign which, when processed in co-occurrence with symbolic

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

Mišri kalba yra viena iš galimų kontekstinių užuominų pokalbyje. Kiti kalbėtojo siunčiami signalai yra tarimas ir prozodija (intonacija, pabrėžimas), pauzės, ritmas, tempas, akcentas, žvilgsnis, gestai, kūno kalba. Kontekstinės užuominos suprantamos kaip nuorodos į tam tikrą kalbinę situaciją, kaip ženklai ar indeksai, žymintys tam tikras prasmes. Kai kalbėtojai ką nors pasako *kitaip*, nei tikimasi, tai žymi naujas, kitokias socialines reikšmes. Socialinės reikšmės nėra statiškos, jos greičiau sudaro susijusių reikšmių lauką ir kiekviena atskirai aktyvuojamos tik tam tikrame kontekste (Silverstein 2003; Eckert 2008).

Interakcijos sociolingvistiką, kaip empirijos analizės metodą, Gumperzas apibūdina kaip veiksmų seką žingsnis po žingsnio, kurios tyrėjas turėtų laikytis:

- 1) pradinis etnografinis tyrimas (ieškoma aplinkos, kurioje tikimasi rasti atsakymus į tyrimo klausimus, kiek įmanoma, susipažįstama su ta aplinka);
- 2) garso (jei galima, ir vaizdo) įrašų rinkimas (tai vienintelis būdas vėliau detaliai, frazė po frazės, atkurti pokalbį ir bet kada prie jo sugrįžti);
- 3) tyrimo tikslą (tikslus) atitinkančių pokalbio dalių, epizodų išskyrimas;
- 4) tų epizodų detalus išrašymas (raštiškai pažymint visus verbalinius ir neverbalinius, prozodijos ir paralingvistinius ženklus (juoką, pauzes), galinčius padėti geriau suprasti pokalbį);
- 5) išrašytoje medžiagoje kartu su garso (ar vaizdo) įrašais ieškoma pasikartojančių sąsajų tarp formos ir konteksto (situacijos) atsižvelgiant ir į pradinio etnografinio tyrimo metu surinktą informaciją;
- 6) tos sąsajos lyginamos tarpusavyje, ieškoma dėsningų pasikartojimų, keliamos ir formuluojamos hipotezės;
- 7) hipotezės gali būti tikslinamos ar performuluojamos, remiantis retrospektyviais tyrimo dalyvių komentarais apie surinktus įrašus (angl. *post-recording interviews*).

Interakcijos sociolingvistika neleidžia visiškai išvengti pokalbio interpretacijos daugiaprasmiškumo bei subjektyvumo, tačiau manoma, kad metodas leidžia pasirinkti labiausiai tikėtiną interpretacijos variantą (Gumperz 2001: 223). Tokiu būdu geriau suprantamos gilesnės kalbėtojų intencijos, kokią kalbėtojo poziciją (angl. *linguistic stance*) jie išreiškia, kaip jie kuria savo pokalbio stilių ir

grammatical and lexical signs, serves to construct the contextual ground for situated interpretation and thereby affects how constituent messages are understood".) (Gumperz 2001: 221).

konstruoja tapatybę. Šiame darbe interakcijos sociolingvistikos metodas taikomas laikantis tokios pačios tvarkos, kaip čia pateikta.

4. Duomenų rinkimas ir tyrimo eiga

Užtikrinus visišką anonimiškumą ir konfidencialumą, su žiniasklaida susijusios įmonės darbuotojai sutiko dalyvauti tyrime, ir padedant pagrindiniam savanoriui, kuris įjungdavo ir išjungdavo skaitmeninį diktofoną, maždaug per mėnesį buvo surinktos 25 val. (įskaitant pauzes) garso įrašų darbo aplinkoje. Nenešiojamas diktofonas buvo įjungiamas kelias valandas per dieną⁷, bet nebūtinai kasdien. Tyrimo dalyviai nežinojo, kurią dieną ir kuriuo laiku diktofonas bus įjungtas ar išjungtas, todėl elgėsi natūraliai ir nesivaržė. Tyrimo dalyviai – tai šeši vyrai ir keturios moterys, visi su aukštuoju išsilavinimu, visi lietuvių tautybės. Kalbėtojai buvo koduoti pagal lytį (V – vyrai, M – moterys), o jų amžiaus pasiskirstymas įrašymo metu buvo toks: V1 – 34 m., V2 – 32 m., V3 – 43 m., V4 – 43 m., V5 – apie 35 m., V6 – 58 m., M1 – 34 m., M2 – per 50 m., M3 – apie 30 m., M4 – per 30 m.

Surinkta tyrimo medžiaga atspindi darbo aplinką kaip labai judrią ir triukšmingą. Kalbantieji tai išeina iš kambario, tai į jį sugrįžta, kartais vienu metu vyksta keletas pokalbių, girdėti, kas sakoma, trukdo įvairaus pobūdžio triukšmas – žingsniai, klaviatūros taukšėjimas, telefonų ir telefonspynės garsiniai signalai, garsai iš gatvės ir pan.

Gautus duomenis daugiausia sudaro spontaniški to paties hierarchinio lygmens darbuotojų tarpusavio pašnekesiai darbo ir kitomis įvairiomis temomis, yra ir pokalbių su trumpam į patalpą užsukusiais bendradarbiais bei vadovais, ir pokalbių telefonu su kitais įmonės darbuotojais bei asmenimis, kuriuos norima pasikviesti dalyvauti laidose (išorinė komunikacija). Suprantama, kad kalbantis telefonu girdimas tik vienas pokalbio dalyvis, tad interpretacijos galimybės apribojamos; bet kartu išvengiama etinio kazuso – juk sutikimą dalyvauti tyrime yra davę tik žiniasklaidos darbuotojai.

Atliekant pradinę įrašų analizę, visi surinkti įrašai buvo išklaudyti atrenkant ir išrašant tuos segmentus, kuriuose pastebėta mišri kalbos vartoseną, t. y. kuriuose buvo rasta kitų kalbų ar kitokio kalbinio stiliaus elementų (žr. interakcijos sociolingvistikos metodo aprašymą 3 skyriuje). Laikantis

⁷ Įrašai nebuvo nei cenzūruojami, nei kupiūruojami, tai išsiskyrė kelių val. trukmės pokalbių sekos.

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

darbo kalbos tyrimuose taikomų dichotomijų, pateiktų 2.1. skyriuje, išrašyti pokalbiai koduojami pagal situacinius analizės parametrus: temą ir pokalbio tikslą (darbo [D] ar ne darbo [ND]), pašnekovą (ar tai vidiniai pokalbiai tarp įmonės darbuotojų [Vid] ar pokalbiai su žmonėmis iš už įmonės ribų [Iš]) ir pagal galios ar statuso simetriją [Sim] ar asimetriją [Asim]. Taip pat atsižvelgiama, ar tam tikra mišri kalbos vartoseną būdingesnė atskiriems kalbėtojams ar visai bendros veiklos bendruomenei.

Tolesniuose skyriuose bus parodyta, kokie kitų kalbų elementai rasti tiriamojame medžiagoje, ir pereita prie mišrios kalbos vartojimo konkrečiuose kontekstuose ypatybių bei jos atliekamų funkcijų.

5. Rasti kitų kalbų intarpai

Kaip jau minėta įvade, tiriamojame medžiagoje vyrauja vienkaltis lietuviškas diskursas. Iki kelių minučių trukmės mišrios kalbos segmentuose yra anglišku ir rusišku intarpų bei rusų kalbos kilmės slengo ir keiksmažodžių. Pasitaiko ir akcentų imitacijų, tarmių stilizacijų. Šis skyrelis skirtas pailustruoti atsakymą į tyrimo klausimą, kokie kitų kalbų elementai vartojami tiriamojame darbo aplinkoje. Nebuvo siekiama nei vienu ar kitu intarpų dominavimą įvertinti kiekybiškai, nei preciziškai juos suklasifikuoti.

Angliški intarpai galėtų būti santykinai suskirstyti į profesinį žodyną, IT srities žodžius bei bendro pobūdžio žodžius ir frazes. Angliški profesinės veiklos žodyno elementai ir IT srities žodžiai daugiausia yra morfologiškai pritaikyti prie lietuvių kalbos paradigmos, tačiau bendro pobūdžio angliški įterpiniai – tiek atskiri žodžiai, tiek frazės – dažnai išlieka morfologiškai nepakitę. Toliau pateikiama tipišku pavyzdžių iš tiriamosios medžiagos.

Profesinio žodyno elementams santykinai priskiriami tokie angliški žiniasklaidos bei rinkodaros terminai kaip *ričas* <EN reach> ‚pasiekiamumas‘, ‚žiniasklaidos priemonės auditorija‘, *džinglas* <EN jingle> ‚lengvai įsimenamos melodijos ar dainos, naudojamos reklamai‘, *laivtokas* <EN live talk> ‚gyvas, nesurežisuotas kalbėjimas‘, *brendas* <EN brand>⁸ ‚prekės ženklas‘, *reportas* <EN (news) report> ‚reportažas‘, *skriptai* <EN script> ‚laidų tekstai‘. Jų, lyginant su kitais intarpais, rasta nedaug.

⁸ Čia vartojamas kalbant apie žiniasklaidą, todėl priskirtas prie profesinio žodyno, nors gali būti vartojamas ir ne darbo aplinkoje.

Į **IT srities** pogrupį įeina jau daugiau ar mažiau kasdienėje vienakalbių vartosenoje pritapę ir morfologiškai adaptuoti su kompiuterija susiję veiksmažodžiai (pvz., *kopinti* <EN copy>, *seivinti* <EN save>, *šierinti* <EN share>, *gūglinti* <EN google>, *loginti* <EN log>, *klikinti* <EN click>) ir daiktavardžiai (pvz., *noutpedas* <EN notepad>, *pasholdas* <EN pass holder>, *slešas* <EN slash>, *vordpresas* <EN Word Press>). Jie visuotinai paplitę, įgavę įvairių morfologinių variacijų (pvz., *persikopinti*, *prikopinti*, *pakopinti*, *įkopinti*, *paseivinti*, *pasiklikinti*) ir panašesni į skolinius nei į kitos kalbos intarpus.⁹ Morfologiškai neadaptuotų šio pogrupio žodžių (pvz., *edit*, *open*, *spausk yes*) pasitaiko tada, kai skaitoma tiesiai iš kompiuterio ekrano.

Kiti rasti angliški intarpai – ir pavieniai žodžiai, ir žodžių junginiai – daugiausia neadaptuoti, tiesa, tarp jų beveik nėra kaitomų žodžių (pvz., *OK / okay* (vartojamas sutikimui, pritarimui reikšti), *yes* (pasitenkinimui reikšti), *oh yeah* (pritariamui arba netikėjimui reikšti), *sorry* (atsiprašymui reikšti) *nice* ‚gražu, puiku‘, *excited* ‚sujaudintas, susijaudinęs‘, *about* ‚maždaug‘, *lost* ‚pasimetęs, sutrikęs‘, *fifty-fifty* ‚lygiomis, pusiau‘, *all right* ‚gerai, tvarka‘, *it depends* ‚kaip čia pasakius, dar neaišku, pažiūrėsim‘, *come on!* ‚nagi, greičiau‘, *what the fuck is this?* ‚kas gi čia dabar?‘, *intellectual property* ‚intelektinė nuosavybė‘, *we can go* ‚galime eiti‘). Keli rasti daiktavardžiai ir veiksmažodžiai yra įgiję lietuviškus afiksus: *bukinti* <EN book> ‚užsakyti‘, *lūzeriai* <EN loser> ‚nevykėliai‘, *čempas* <EN champ> ‚čempionas‘, *bulshit* <EN bullshit> ‚nesąmonė‘.

Rusiški intarpai, taip kaip ir angliški, galėtų būti priskiriami profesiniam žodynui ir kitiems įvairiems žodžiams ar žodžių junginiams. Tokios specifinės grupės kaip IT terminai čia, suprantama, nėra, tačiau rusiško slengo ir keiksmažodžių yra daugiau ir įvairesnių nei tokių pavienių angliško slengo elementų kaip *the fuck* ir *bullshit*, todėl čia jie išskirti į atskirą pogrupį.

Rusų kalbos kilmės ar darybos **profesiniam žodynui** priskiriami šie žodžiai: *trioškė*, TV3 televizija‘, *telikas* <RU мелук>¹⁰ ‚televizija‘, *spauduškę* ‚spaudos konferencija‘, *budkė* ‚garso įrašymo kabina‘, *snimatj* <RU снумать> ‚filmuoti‘, *prosmotras* <RU просмотр> ‚peržiūra‘. Tai labiau specifiniai žiniasklaidos darbuotojų bendruomenės vartojami žodžiai.

Kitų rusiško intarpų rasta daugiau ir įvairesnių. Tarp jų dažniausiai pasitaiko *đavaū / davai* ‚lik sveikas, viso‘ (vartojamas daugiausia draugiškai atsisveikinant), *ecė / vsio* ‚viskas, baigta, baigiam‘,

⁹ Skolinių samprata trumpai aptarta ketvirtoje išnašoje.

¹⁰ Žr. aštuntą išnašą.

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

ясно / jasna ‚aišku‘, *вообще / vobščė* ‚apskritai, išvis, šiaipjau‘. Rasta ir pastoviųjų žodžių junginių ar frazių, vartojamų lietuviškame tekste kaip citatos (pvz., *это видно* ‚matyt, matyti‘, *больше вопросов нет* ‚daugiau klausimų neturiu‘, *всем жить хочется* ‚visi nori gyventi‘, *учись студент* ‚mokykis, studente‘, *откуда такие деньги* ‚iš kur tokie pinigai‘, *проходной двор* ‚pereinamas kiemas; vieta, kur renkasi visokie žmonės (neig.)‘, *что за фигня?* ‚kokia čia nesąmonė / niekai?‘, *бегемотик в розовом халатике* ‚begemotukas su rausvu chalatelium‘). Neretai iš rusiškų ir lietuviškų žodžių konstruojamos mišrios frazės (pvz., *кап семья / semja pradėjo gyventi* ‚pradėjo gyventi kaip šeima‘, *пускай подавится, negaila* ‚tegu paspringsta, negaila‘, *tada ilgai тошнит / tošnit* ‚tada ilgai pykina‘, *разливалась дєл тų tiesioginių transliacijų* ‚gražbyliavo, emociškai kalbėjo (iron.)‘). Kartais rusiškų intarpų galūnės sulietuvinamos (pvz., *самотиоку vyksta < RU самотєк >* ‚savaiame vyksta‘, *безбожно, неимовєрно каршта < RU безбожно, неимовєрно >* ‚neįtikėtinai, neįmanomai karšta‘).

Jau iš šių be platesnio konteksto pateiktų pavyzdžių matyti, kad rusiški intarpai dažniausiai vartojami kalbant ne darbo temomis ir neoficialioje aplinkoje. Tą patį galima pasakyti ir apie gana gausiai grupės tarpusavyje vartojamą rusiškos kilmės **slengą** (pvz., *koroče, točnai, babkės, briedas, stavkė, svolačius, lochas, čiuvas, pitakas, dvadcokas, chalturkė, babajai, šatai, zachodas, velikas, afigienas, čiotkas, prativnas, krūtas, žostkas, pošlinti, stukalinti, chimičinti* ir pan.) bei **keiksmazodžius** (pvz., *bliamba, bliacha, blin, oblia, jolki palki, pizdec, nafig, pofig*). Keikiamasi retai, ir stipresni rusiški keiksmazodžiai, tokie kaip *bliat* ir *nachui* rasti pavartoti tik po keletą kartų.

Be anglišių ir rusišių elementų, įrašuose pastebėjau ir kitokios stilistiškai konotuotos kalbos vartosenos atvejų: pamėgdžiojant kitus asmenis imituojami akcentai (rusiškas, Amerikos lietuvių), juokaujant, pasakojant istorijas vartojamos „kaimiškas“, „akademiškas“, „literatūrinis“ kalbėjimas. Sąmoningai, kaip stilistinė priemonė, vartojamos ir senos svetimybės (*batai šliūbiniai kvarbatkuoti, šliūbiškai apsirengęs*), išgalvojami nauji žodžiai (*kaip čia šiltū, iš Svedianijos*), dainuojama (rusiškai, ispaniškai).

Platesni komentarai apie tai, kaip kai kurių iš čia paminėtų intarpų funkcijos ir galimos prasmės atsiskleidžia mišrioje kalboje charakteringiausiuose pokalbių pavyzdžiuose, pateikiami kitame skyriuje.

6. Mišrios kalbos vartojimo ypatumai ir funkcijos

Apžvelgus visus iš 22 val. garso įrašų išrinktus kitų kalbų elementus, galima pastebėti, kad su darbo specifika susiję intarpai (profesinis žodynas), tiek angliški, tiek ir rusiški (5 skyrelis), sudaro labai nedidelę visų intarpų dalį. Taip yra todėl, kad šioje įmonėje, lyginant su kitomis įmonėmis, darbuotojai retai kalbasi apie darbą – daugumą įrašuose užfiksuotų pokalbių sudaro draugiški kolegų pašnekesiai ne darbo temomis. Greičiausiai tai lemia žiniasklaidos darbuotojų darbo pobūdis: darbuotojai individualiai rengia savo atskiras laidas, o su kolegomis tik kartais pasitaria, kokias temas vertėtų rinktis ar kokius pašnekovus kviestis. Tai nėra komanda, kurios pastangos nukreiptos į vieną bendrą veiksmą; laidų vedėjai atsakingi už skirtingus sektorius (sporto, politikos, ekonomikos) ir kiekvienas atskirai prisideda prie bendros žiniasklaidos įmonės veiklos ir jos įvaizdžio. Kadangi šioje bendros veiklos bendruomenėje tarpusavyje praktiškai nekalbama apie darbo reikalus, reikalai dažniau tvarkomi telefonu: kalbama su kitais įmonės darbuotojais ir su pačiais įvairiausiais pašnekovais iš kitų sferų (politikais, ekonomistais, seimo nariais), kuriuos norima pasikviesti dalyvauti laidose.

Tokių pokalbių telefonu su žmonėmis iš už įmonės ribų, kurie buvo koduoti kaip išorinė komunikacija (angl. *front stage*), surinktoje medžiagoje yra, bet dažniausiai jie yra oficialesni, pabrėžtinai mandagūs ir kalba juose kontroliuojama priklausomai nuo artimumo su pašnekovu lygio. Kitų kalbų intarpų juose beveik nepasitaiko.¹¹ O įmonės darbuotojų vidiniam kodui būdingas laisvas, nesuvaržytas tarpusavio bendravimo stilius, kuriame mišri kalba pritaikoma kaip papildomas kalbinis išteklius konstruojant interakcijos prasmes. Kadangi tarpusavyje retai kalbama apie darbą, grupės vidinis kodas labiau sietinas su grupės narių santykių palaikymu.

Analizuojant įmonės darbuotojų vidinę komunikaciją, išryškėjo keletas mišrios kalbos vartosenos darbo aplinkoje tendencijų, kurios toliau bus aptariamose atskiruose poskyriuose, iliustruojant jas pavyzdžiais iš tiriamosios medžiagos. Pokalbių išrašų ženklai pateikti straipsnio pabaigoje. Lietuviškas galūnes, priešdėlius ar priesagas įgavę – morfologiškai adaptuoti – kitų kalbų elementai išrašuose užrašyti lietuviškai pagal tarimą, neadaptuoti elementai užrašyti originalo kalba (angliškai ir rusiškai).

¹¹ Toliau tekste (žr. 6. 1.) pateiktas vienas išorinės komunikacijos telefonu pavyzdys, kuriame vartojami angliški intarpai.

6. 1. Modernaus žmogaus įvaizdžio kūrimas

1 pavyzdyje pateikiamas išorinės komunikacijos telefonu epizodas. Nors V1 ir jo pašnekovė ?M kalbasi gana neoficialiai (jis kelis kartus pavadina ją vardu ir kreipiasi į ją „tu“) ir, matyt, neblogai pažįsta vienas kitą, iš V1 paslaugaus, malonesnio negu paprastai tono, o ypač iš jo replikos „o aš tada čia radijuj“ (1.7) aišku, kad pašnekovė nėra bendradarbė ir kad kalbamasi su „išore“.

Pokalbio iniciatyva priklauso ?M, ji ir skambina. Ji daugiau kalba, jis – daugiau atsakinėja. Iš jo replikų galima spėti, kad pokalbis sukasi apie galimas būsimų laidų temas ir žmones, kuriuos vertėtų jose pašnekinti. V1 labai malonus ir stengiasi pašnekovei įtikti – žodžiai „liuks“, „super“, „nesivargink“, „nepersistenk“, „luktelėk dienele kitą“ kartojami nenatūraliai dažnai (1.1, 1.4, 1.5, 1.6). Pokalbio metu V1 tris kartus pakartoja ir anglišką *OK* (1.1, 1.3, 1.7) – *OK* yra jo mėgstamas, gal net įprastas vartoti, žodis, jau tapęs jo įvaizdžio dalimi. Taip pat jis kelis kartus pakartoja veiksmazodį *gūglinti*, kas kasdienėje kalboje jau yra daugeliui įprasta vartosena, kaip ir kiti angliški su kompiuterija susiję žodžiai.

Pokalbiui įsibėgėjus (1.6), V1 balse pasigirsta susidomėjimas (pabrėžtinai pakartotas „aha“), nes tai, apie ką kalba ?M – o tai kažkaip susiję su privačių duomenų rinkimu – būtų aktuali tema klausytojams. Čia jis įterpia anglišką frazę *intellectual property* („intelektinė nuosavybė“), kuri anaipol nėra susijusi su privačių duomenų apie žmones rinkimu (1.6) – tikėtina, kad V1 turėjo omeny *privacy* („privatumas“). Greičiausiai nė vienas iš pašnekovų šios klaidos net nepastebi – angliška frazė, nors savo prasme ir ne visai tinkama šiame kontekste, ištariama taisyklingai angliškai, iš jos sklinda V1 pasitikėjimas savimi, ir jis, su geroka doze patoso, baigia pokalbį konstatuodamas, kad „mūsų darbas – kalbėt apie tai, kas įdomu žmonėm“ (1.7).

- (1) [D Iš Sim]: pokalbis telefonu (kalba su pažįstama moterimi, vadina ją vardu)
- (1.1) V1: <.....> mačiau (.) įdomi persona gal kas kitas pakalbins jį (.) kas ves (.) dar neaišku kas darys (.) **OK** (.) aha (.) luktelėk dienele kitą
?M: xxxxxxxxxxxx
- (1.2) V1: kokią dieną jis atvažiuoja? kas jis toks? kokios tautybės? danas? (mini pavardę) **pagūglinsiu** vaizdą (.) apie šešiasdešimt (.) gal pažinojau (.) labai šviesus žmogus
?M: xxxxxxxxxxxx
- (1.3) V1: dabar **pagūglinau** (.) **OK**
?M: xxxxxxxxxxxx
- (1.4) V1: ai nesivargink (.) nepersistenk (.) **pagūglinsiu** pats persiūsiu
?M: xxxxxxxxxxxx
- (1.5) V1: nu liuks (..) o kas tai yra?
?M: xxxxxxxxxxxx

- (1.6) *V1: aha (.) AHA (.) tema važiuojanti yra (.) tas skandalas (.) apie privačių duomenų rinkimą (.) intellectual property (.) privačių duomenų rinkimas apie žmones (.) super (.) charizmatiškas ne?*
?M: xxxxxxxxxxxx
- (1.7) *V1: <.....> geras kalbėtojas (.) blogas kalbėtojas <.....> jo jo jo (.) mūsų darbas dabar kalbėt apie tai kas įdomu žmonėm (.) nu OK tada bendraukim susikontaktuojam (.) tu man žinių o aš tada čia radijų <.....>*

Hibridiškas kalbos praktikas tyrę autoriai teigia, kad anglų kalba asocijuojama su modernumu, progresu, atvirumu Vakarų kultūrai, savo šalies kaip pasaulio dalies suvokimu (Leppänen 2007; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė įteikta spaudai). 1 pavyzdyje pavartota angliška frazė pasitelkiama kaip poveikio priemonė, kuria siekiama padaryti gerą įspūdį pašnekovei. Labai galimas dalykas, kad V1 siekia sukurti šiuolaikiško, išsilavinusio, apsiskaičiusio ir atviro pasauliui žmogaus ir žurnalisto įvaizdį. Tokia angliškais tarpais paįvairinta vartoseną būdinga toli gražu ne visiems grupės nariams vienodai, tai daugiau individualus (ryškiausiai girdimas V1, V5 kalboje) kalbinis stilius, skirtas asmeniniam įvaizdžiui pokalbio metu kurti.

6. 2. Kompetentingo darbuotojo įvaizdžio kūrimas

Modernumas, šiuolaikiškumas glaudžiai siejasi su profesionalumu. Iš duomenų matyti, kad žurnalistų diskurse randasi vis daugiau angliškų profesinės kalbos žodžių. Į juos reaguojama palankiai, kartą pavartoti, jie kartojami kitų pokalbio dalyvių, atrodo, kad norima juos suprasti, mokomasi juos vartoti.

2 pavyzdyje pateiktame pokalbyje V5 diskurso žymekliu *OK* atkreipia dėmesį į tai, ką jis ruošiasi pasakyti, ir parodo, kad keičia temą. (V5 apskritai vartoja daugiau angliškų elementų nei kiti tyrimo dalyviai). Nors V5, M1 ir V1 yra kolegos, o jų santykiai – simetriški, čia V5 skamba kaip ekspertas, turintis patirties ir išmanantis televizijos kanalų strategijas. Tą įspūdį kuria jo gana ilgas monologas ta tema (2.2, 2.4, 2.6, 2.9) ir tris kartus jame pavartotas angliškas tarpas *ričas* (angl. *reach*) – žiniasklaidos rinkodaros terminas, reiškiantis auditorijos pasiekiamumą. Kolegos V5 nepertraukia, o tik parodo, kad įdėmiai jo klausosi (2.3, 2.5, 2.7, 2.8). Pastebėtina, kad V5 žodyje *ričas* raidę *i* taria trumpai, nors originaliame angliškame žodyje *reach* ji yra ilga [ri:tʃ]. Tai leidžia spėti, kad galbūt šio termino tarimas dar nėra nusistovėjęs, o pats terminas dar ne visiems aiškus ir įprastas – tai matyti ir iš M1 reakcijos, kai ji tarytum pati sau bando paaiškinti žodžio prasmę (2.3) ir vėliau (2.7) replikuoja „supratau“. V5 galbūt nesieja žodžio *ričas* su konkrečiu anglišku žodžiu, o yra jį girdėjęs ir išmokęs vartoti iš kitų žiniasklaidos sferos žmonių (tuo labiau, kad ir kitiems jo

vartojamiems angliškiems intarpams kituose kontekstuose būdingas balsių ilginimas ar trumpinimas, lyginant su originalo kalba).

- (2) [D Vid Sim]: tarp kolegų diskutuojama apie televizijos kanalų strategijas, kodėl randasi vis daugiau specializuotų kanalų
- (2.1) M1: *o jiems ne per daug ten tų tuščių kanalų*
- (2.2) V5: *ne nu **OK** (.) kam yra sukurti tie kanalai (.) kokia yra strategija tų šalių kurios uždarė ten tą analoginę televiziją (.) tu kai pereini nuo analogo prie skaitmens (.) tada labai sparčiai krenta didžiųjų tų per analoginę transliuotų kanalų (.) **ričas***
- (2.3) M1: *[aha (.) tai vis dėlto kiekiai ne xxx]*
- (2.4) V5: *ir dabar pavyzdžiui (.) **ričo** rodikliai kurie buvo (.) kai aš dirbau (vienoje iš televizijų) (.) du aštuntais metais (.) tai dabar sukritę dvidešimt trisdešimt procentų*
- (2.5) M1: *[uhu]*
- (2.6) V5: *tai yra NEREALŪS skaičiai (.) tada būtų atleidę direktorius už tokį **ričo** sumažėjimą (..) dabar tai viskas laipsniškai <.....> tu gali kompensuoti paleisdamas segmentinius kanalus (.) moterims (.) vyrams (.) sportas*
- (2.7) M1: *[supratau]*
- (2.8) V1: *[žinias]*
- (2.9) V5: *žinias (.) bet jie vis tiek susirenka tą bendrą (.) jo (.) lygiai taip pat masė (.) su savo tais kanalais (.) smulkiais*
- (2.10) V1: *supranti (.) jie muš bendrą **ri:čą** (ilgina i) paėmus*
- (2.11) M1: *[jo jo jo]*
- (2.12) V1: *<.....> X buvau į laidą pasikvietęs (.) tai jis labai aiškiai pasakė kokios tendencijos...NIŠINIZACIJA **telikų** ten vyksta (.) buvo masinis **telikas** <.....> informacinis **telikas** (.) pramoginis **telikas** (..) nebus tokio kanalo kuris turės **ri:čą** pusę Lietuvos kaip anksčiau buvo*

V1 perima pokalbio iniciatyvą (2.10) ir papildo tai, ką pasakė V5, toliau vartodamas tą patį terminą *ričas* (2.10, 2.12), tik išstardamas *i* pailgintai – taip, kaip anglų kalboje, ir, matyt, asocijuodamas jį su originaliu veiksmažodžiu (V1 gerai moka anglų kalbą). Be to, jis kelis kartus pavartoja kitą žiniasklaidos žmonių tarpusavio vartosenai būdingą jau rusiškos kilmės intarpą – *telikas* (televizija). Nors V1 kalba neoficialiai ir tik „saviškiams“, vartodamas terminą *ričas*, jis remiasi kito autoritetingo žmogaus (X – 2.12), kurį buvo pasikvietęs į savo laidą, nuomone, kalba užtikrintai ir su užsidegimu, parodydamas, kad pats yra savo profesinės srities žinovas. Susidaro įspūdis, kad suprasti ir mokėti vartoti angliškus profesinio žodyno elementus šioje bendros veiklos bendruomenėje yra garbės ir prestižo reikalas.

Tas matyti ir 3 pavyzdyje. Čia M2 (3.10) pavartojus anglišką intarpą *laivtokas* („gyvas, nesurežisuotas kalbėjimas“), jos kolegė M1 tuoj pat jį pakartoja, tik nebepridedama lietuviškos galūnės (3.11). Ji tarytum pacituoja M2 („kaip tu sakai – *live talk*“), parodydama, kad pritaria tokiai vartosenai, ją supranta ir žino, iš kokios angliškos frazės ji yra kilusi.

- (3) [D Vid Sim]: keturi kolegos, vienas per kitą, emociškai aptaria, kaip buvo vedamos laidos
- (3.1) M1: *X daug žmonių mėgsta už tą jo vat tokį kažkokį (.) kitokį (..) aš pavyzdžiui negaliu pakęst xxx*
- (3.2) V2: *[man tai pats neįdomiausias]*
- (3.3) M2: *[patiko tau X?]*
- (3.4) M3: *nu kaip (.) aš galėdavau jo klausytis*
- (3.5) V2: *o aš ne! man tai PATS neįdomiausias*
- (3.6) M1: *matai! (.) matai matai (.) aš juk irgi ORGANIŠKAI negaliu pakęst*
- (3.7) M3: *[tos informacijos ten nieko nėra]*
- (3.8) M2: *o man tai kaip fonas*
- (3.9) M3: *[ne informacijos žmogus]*
- (3.10) M2: *[ne: bet kaip laivtokas xxx]*
- (3.11) M1: *jam va ta manipuliacija supranti (.) kaip tu sakai (.) **live talk** xxx*
- (3.12) M2: *buvo specialistas iš NIEKO padaryt klausomą daiktą*

4 pavyzdyje angliškas intarpas *brendas* („prekės ženklas“) irgi pakartojamas atsiliepiant į V2 repliką (4.2, 4.3), kas rodo, jog tokia vartoseną grupėje yra populiaru ir priimtina. Be to, šio pokalbio dalyviai nuoširdžiai piktinasi kito žiniasklaidos kanalo elgesiu, ir žodis *brendas* čia dar turi ir emocinį krūvį – jis tarytum dar labiau sustiprina net tris kartus V2 pakartotus ir pabrėžtinai ištartus „niekad, niekada gyvenime, niekada“. Vargu ar lietuviškas atitikmuo „prekės ženklas“, kuris skamba sausai ir dalykiškai, galėtų tokią funkciją atlikti.

- (4) [D Vid Sim]: piktinamasi, kad vienas žiniasklaidos kanalas kopijuoja kitą
- (4.1) M1: *<.....> mane nervina šitas principas (.) gal galima palikti šitą radiją ramybės ir eiti savu keliu (..) o tai kopijuoja žiūri stebi (.) nu gana!*
- (4.2) V2: *tu gali ką nori daryti (.) niekad neturėsi tokio **brendo** (.) niekada gyvenime*
- (4.3) M1: *nu aš nežinau dėl **brendo** tai man*
- (4.4) V2: *[sutinki? (kreipiasi į V5)]*
- (4.5) V5: *laiko reikia*
- (4.6) V2: *NIEKADA nepadarysi*
- (4.7) M1: *tu turi turėti savo kelią (.) supranti (.) tu turi pats sugalvoti kaip tu nori (.) ką tu nori daryti (.) o dabar <.....>*

Angliški intarpai šioje bendros veiklos bendruomenėje būdingesni atskiriems kalbėtojams. Tikėtina, kad norint sėkmingai funkcionuoti grupės veiklos srityje bei produktyviai bendradarbiauti su kolegomis, grupėje randasi poreikis įtraukti angliškus profesinio žodyno elementus į bendruomenės kalbinį repertuarą, nes jie vartojami ne tik dėl referentinių priežasčių, bet ir kaip profesionalumo žymiklis. Jie kuria pažangaus specialisto, kuris ne tik išmano savo darbą, bet ir moka apie jį kalbėti šiuolaikiškais terminais, įvaizdį (Leppänen 2007¹², Leppänen, Nikula 2007).

¹² Tik autorė kalba ne apie darbo aplinką, o apie kompiuterinius žaidimus.

6.3. Darbo reikalų tvarkymas

Angliškų elementų pastebėta ir pokalbiuose, kurie yra nukreipti į su darbu susijusį konkretų veiksmą ar rezultatą. Galimas dalykas, kad jie pasirenkami kaip tinkamesni reikalams tvarkyti negu jų lietuviški atitikmenys. Kadangi šioje įmonėje dėl darbo specifikos reikalai paprastai tvarkomi telefonu, toliau pateiksiu ištraukas iš dviejų pokalbių telefonu, kuriais siekiama greitai susitarti su kolegomis dėl tam tikrų veiksmų ar sprendimų.

5 pavyzdyje pateiktas vienas iš tokių konkretaus pašnekovo veiksmo siekiančių pokalbių. Pašnekovas V3 gerai pažįstamas (V3 kreipiasi į jį „tu“), ir pokalbis pradedamas neoficialiai, trumpai pasisveikinant („*labà*“, 5.1) ir pavartojant rusišką intarpą *točnai* („tikrai“, „tiksliai“) (5.2). Taupant laiką, kalbama trumpomis kapotomis frazėmis, paminint konkrečią datą ir kelis kartus primygtinai pakartojant anglišką intarpą *bukinti* („užsakyti“) – „*bukint* reikia“, „*bukinam*“ (5.3, 5.4). Pašnekovas, kaip galima spėti iš V3 reakcijos (5.5), perima žaidimo taisykles, irgi pavartodamas anglų kalbą ir pasakydamas kažką panašaus į „tai nebus *easy*“ („nebus lengva“) ar „this is not *easy*“ („tai nelengva“). Į tai V3 (kiek pyktelėjęs) atrežia, kad jam „nesvarbu *easy* ne *easy*, man datą reikia“ („nesvarbu, lengva ar nelengva“) (5.5).

(5) [D Vid Sim]: pokalbis telefonu

(5.1) V3: *labà* (.) *klausyk o sekanti jūsų laida kada bus* (.)*aš čia bandau suprasti grafikuose ką nors*

? : xxxxxxxxxxxx

(5.2) V3: *točnai* bus? *sutarei su kažkuo? su kuo kalbėjai? su mūsų šiais kalbėjai su kuo nors?*

? : xxxxxxxxxxxx

(5.3) V3: *aišku* (.) *bet mums tada bukinti* reikia

? : xxxxxxxxxxxx

(5.4) V3: *a tai jos nebėra* (.) *tai nežinau* (..) *tai tada bukinam* *dvidešimt pirmą dieną ar kaip?*

? : xxxxxxxxxxxx

(5.5) V3: *man nesvarbu kas ten easy ne easy, man DATĄ reikia* (.) *kad sau laidos kokios nepasidaryčiau* (.) *tai tu suderinai ta prasme <.....> (išeina į kitą kambarį)*

Kitas panašus pokalbio telefonu epizodas, kuriame siekiama konkretaus veiksmo, pateiktas 6 pavyzdyje. Čia M1, beveik visą laiką kalbėdama liepiamąja nuosaka, pavartoja anglišką intarpą *džinglas* („šaukiniai“) – „leiskit tikrai *džinglq*“ („melodija, naudojama reklamai“) (6.3), nors lietuviškas atitikmuo „šaukiniai“ irgi yra jos kalbiniame repertuare.

(6) [D Vid Sim]: pokalbis telefonu

(6.1) M1: *taip aš žinau* (.) *laikas netinka*

? : xxxxxxxxxxxx

(6.2) M1: *pasakyk kad paimtų tuos montažinius failus (.) man reikia tų tų tų montažinių failų tam kad mes galėtume ant jų uždėti savo įrašytą balsą*

? : xxxxxxxxxxxx

(6.3) M1: *aš šitą žinau (.) tai anonso jūs neleiskit tiesiog (.) o leiskit tiktai **džinglę** (.) kažkada pasitaisys*

Akivaizdu, kad šių abiejų pokalbių kalbos stilius gerokai skiriasi nuo kitų pavyzdžių. Jam būdingas aiškumas, lakoniškumas, operatyvumas, primygtinai reikalaujantis tonas („reikia“, „žinau“, „netinka“, „aišku“ ir pan.) Tai kalba, kuria veikiama. Tokių pavyzdžių duomenyse vos keletas, tad tik hipotetiškai galima teigti, kad galbūt angliški intarpai čia suprantami kaip veiksmingesni, turintys daugiau įtakos, svorio. Jais tarytum atsiribojama nuo to, kas asmeniška, jie siejami su objektyvia informacija ir didesniu kalbančiojo autoritetu (Gumperz 1982: 80 – 83).

Tokią anglišku intarpų socialinę reikšmę būtų nesunku susieti ir su profesionalumu, ir su modernumu, taigi, kai angliški intarpai vartojami kalbant darbo temomis, jais konstruojamos reikšmės kuria tarpusavyje susijusių reikšmių – profesionalumo, modernumo, autoritetingumo – lauką (Eckert 2008).

6. 4. Draugiškų santykių palaikymas

Kitas tarpusavyje giminingų socialinių reikšmių laukas, kuriamas šioje darbo aplinkoje, susijęs su draugiškų santykių tarp kolegų palaikymu. Tai jau daugiau ne individuali, bet visos grupės kalbinė raiška, grupės vidinio kodo konstravimas, matomas bendrame grupės repertuare (Wenger, McDermott, Snyder 2002; Wenger 2004).

Duomenys rodo, kad šioje įmonėje beveik visi įrašyti kalbėtojai, vieni daugiau, kiti mažiau, kalbėdami tarpusavyje vartoja rusiškus intarpus, rusų kalbos slengą ar keiksmažodžius. Tai grupės vidinio bendravimo kalba, kuria išreiškiamas priklausymas šiai bendruomenei, draugiškumas ir jos narių solidarumas. Rusų kalbos įtraukimas į grupės repertuarą labiausiai pastebimas, kai kalbama ne darbo temomis, juokaujant, pasakojant istorijas, apkalbant kitus žmones (angl. *small talk*, *relational talk*).

7 pavyzdyje pasakojama istorija yra tipiškas vidinio grupės kodo pavyzdys. Šiame draugiškame pokalbyje rusų kalbos intarpai ir slengas vartojami gana intensyviai. Pokalbio pradžioje V3 ir M1 pasikeičia rusiškais frazėmis tuo veikiausiai parodydami vienas kitam palankumą ir išreikšdami

malonų nustebimą (7.5, 7.6), vėliau, V3 pasakojant istoriją iš savo jaunystės laikų (jam 43-ji), rusiškas slengas, o ypač žodis *pitakas* („penki“), kurį V3 pabrėždamas pakartoja net kelis kartus, sustiprina komišką išpūdį ir perteikia „tų laikų“ atmosferą (7.21, 7.23, 7.25). M1 (jai 34-eri) reaguoja panašiu improvizuotu mišriu stiliumi (7.8, 7.10, 7.16). Linksma istorija į pokalbį įtraukia ir V4, kurio darbo vieta yra nuošaliau.

- (7) [ND Vid Sim] Sveikinamasi ir pasakojama istorija
- (7.1) V3: *всё/всio* („viskas“) (.) *mano misija šiandien baigta* (.) *(kreipiasi vardu į M1) staiga iš kur tu?*
- (7.2) M1: *labas* (.) *tai aš tave jau girdėjau man atrodo ne?*
- (7.3) V3: *tai tu mane tai girdėjai bet aš tavęs tai ne* (žaismingai)
- (7.4) M1: *[tai ką jau dabar darysi]*
- (7.5) V3: *а тут откуда не возьмись* („o čia kur buvus kur nebuvus“)
- (7.6) M1: *а тут откуда не возьмись* <.....> *(kalba pasisuka apie kalbos ir kirčiavimo klaidas ir baudas už jas, taikomas žurnalistams)*
- (7.7) V3: *man X yra nulupęs nuo manęs penkis litus mano paskutinius* (.) *pietums studentiškiems*
- (7.8) M1: *[tai gal] tai čia tokių stavkių* („įkainiai“) *nėra* (.) *tai jam gal pačiam trūko iki pietų*
- (7.9) V3: *oi* (.) *tai buvo seni laikai* (.) *aš dirbau* (laidos pavadinimas) *dar tada*
- (7.10) M1: *tai gal pas jus ten kokios vidinės stavkės buvo*
- (7.11) V3: *ir jisai atėjo* (.) *bet jisai gudrus buvo* (.) *aš tau papasakosiu* (.) *išsikvietė mane į tą komisiją* (kalbos komisiją)
- (7.12) M1: *ai tai tu važiavai*
- (7.13) V3: *aš atvariau supranti* (.) *sako padavė man sąrašą žiūrėk sako* (.) *nu sakau supratau aš dar jaunas žurnalistas buvau*
- (7.14) M1: *išsigandai?*
- (7.15) V3: *[studentas] ką sakau dabar man daryt* (.) *nu tai sako baudą reikia mokėt* (.) *kažkoks čekiukas kažką* (.) *sakau NETURIU sakau pinigų* (.) *tai sako aš tau va paskolinsiu tu tada man atiduosi*
- (7.16) M1: *(abu juokiasi) BLIAMBA* *parazitas nu*
- (7.17) V3: *tu įsivaizduoji? tais laikais*
- (7.18) M1: *[uhu]*
- (7.19) V3: *mokėt kai neturi tai ir neturi* (.) *o kai jis tau atseit PASKOLINA uždėsiu už tave baudą tai tada tu lieki*
- (7.20) M1: *[o kiek uždėjo neprisimeni?]*
- (7.21) V3: *PITAKA* *gi sakau* (.) *PITAKA* *aš išsitraukiau aš turėjau pietum* (.) *studentas buvau PITAKA* *sivalgyti dešrelių su garstyčiom tai žinai su chebra tai tą pitaką*
- (7.22) M1, V4: *(juokiasi)*
- (7.23) V3: *galvoju jis uždės važiavau paskui aš dar važiuosiu jam tą pitaką atidavinėt* (.) *AI galvoju было не было / bylo nie bylo* („bala nematė“) *(visi juokiasi)*
- (7.24) V4: *xxx čekiuką paėmei?*
- (7.25) V3: *[ką?] gal ir paėmiau* (.) *pitakas* *prieš dvidešimt metų tai buvo* <.....>

Panašūs pokalbiai grupės viduje būdingi ir kitiems jos nariams. Galimas dalykas, kad tai iš dalies nulemia nebe toks jaunas kai kurių kalbėtojų (pvz., M2, V3 ir V4) amžius. Rusų kalba – jau

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

internalizuotas jų kalbinis išteklius ir jų jaunystės laikų jaunimo kalbos sudedamoji dalis. Skirtingai nuo vilniečių lietuvių paauglių, kurie iš rusiškų kalbinių išteklių vartoja tik rusišką slengą ir keiksmožodžius (Vyšniauskienė 2014), suaugusieji dar įterpia ir rusiškų frazių ar sakinių, gali net pereiti į trumpą improvizuotą dialogą rusų kalba (tipiška kodų kaita) – kaip kad šitame ir tolesniuose pavyzdžiuose.

Klausantis pokalbių, taip pat juntama galimai per daugelį metų susiklosčiusi žiniasklaidos žmonių tradicija vartoti rusiškus intarpus, susijusius su televizija, reklama, kinu. Tokie rusiški profesinės kalbos žodžiai, kaip *telikas* (‘televizija’, profesiniame kontekste), *trioškė* (TV3 televizijos kanalo neoficialus pavadinimas), *снимать / snimatj* (‘filmuoti’), *prosmotras* (‘peržiūra’), *multikai* (kalbant apie jų garsinimą), *budkė* (‘garso įrašymo kabina’) yra atėję į grupės vartoseną iš platesnio – žiniasklaidos – konteksto ir vartojami tik tarp savųjų. Panašu, kad jie perduodami iš kartos į kartą kaip vidinio žiniasklaidos darbuotojų kodo elementai, tradiciškai dar vartojami ir šiandien.

6. 5. Solidarizavimasis su pašnekovu

Dar viena labai artima draugiškumui mišriu grupės kodu išreiškiama kalbėtojų pozicija yra pašnekovo palaikymas, solidarizavimasis su juo tam tikrose situacijose. Pasitikėjimas vienas kitu, savitarpio supratimas, solidarumo jausmas kuriami asmeniniais pokalbiais. Apkalbos darbe yra viena iš tokio vidinio bendravimo rūšių, žr. 8 pavyzdį:

- (8) [ND Vid Sim]: apkalbos (kalbasi du bendradarbiai vyrai)
- (8.1) V2: *nu bet ką jis ten toj laidoj (.) kosmosų neuždirba*
- (8.2) V3: *ne nu kosmosų neuždirba (.) скажи товарищ (.) jeigu už laidą moka štuką pavyzdžiui*
- (8.3) V2: *[štuką litų]*
- (8.4) V3: *keturi tūkstančiai litovų per mėnesį tai nėra taip blogai (.) nu sakykim telikas tiek turėtų mokėt*
- (8.5) V2: *ir čia to darbelio ne prūdai (rusų kalbos kilmės svetimybė)*
- (8.6) V3: *ne nu visai ne prūdai (abu juokiasi) < >*
- (8.7) V3: *jo vardas ir parašas (.) manau kad ten samotioku viskas vyksta (.) savaime*
- (8.8) V2: *tai va*
- (8.9) V3: *nu nieko (.) неперезивай / nepereživaj (.) ta prasme darbas smegenų trenžas yra investicija į ateitį (.) nesvarbu kad nemoka*

8 pavyzdyje du bendradarbiai vyrai, V3 ir V2 (43 ir 32 m. amžiaus), kalbasi apie vieną pažįstamą laidų vedėją ir kiek jis uždirba bei guodžiasi vienas kitam, kad patys uždirba per mažai. Čia intensyviai vartojamos ir rusiškos frazės (*skaži tovarišč* (‘sakyk, drauge’), *nepereživaj*

(,nesijaudink‘), ,*samotioku* vyksta‘ (,savaiame vyksta‘) (8.2, 8.7, 8.9)), ir rusų kalbos kilmės slengas (*litovcai* (,litai‘) (8.4)), ir žiniasklaidos žmonių žargonas (*telikas* (8.4)). Pokalbio tonas draugiškas, familiarus, beveik globėjiškas (iš V3 pusės), o tema – delikati, apie tokius dalykus kalbama tik tarp „savų“. Tą kalbėtojo (V3) poziciją „aš savas“, „mes abu priklausom vienam ratui, suprantam, kaip čia viskas vyksta“ kaip tik ir padeda išreikšti rusiški intarpai, ypač kreipinys *tovarišč* (‘drauge’) ir paguodžiantis *neperiživaj* (,nesijaudink, nesisielok‘), kuris nuskamba tarsi vyriškas papelekšnojimas per petį.

Nors grupės vidaus kode vyrauja rusiški intarpai, kurie padeda kurti nesuvaržytą, draugišką ir kolegiską bendravimą, panašią funkciją kartais atlieka ir angliški intarpai. Štai 9 pavyzdyje M1, kalbėdamasi su ?V (neidentifikuotas vyriškas balsas), pereina prie angliškų frazių. Pokalbio tema – marškinėlių, kurie bus užsakyti visiems darbuotojams, dydis, todėl pokalbis santykinai priskirtas prie pokalbių apie drabą. Iš M1 tono, kai kurių jos pasakymų (,tu kaip mano brolis dvyliktoj klasėj“ (9.4)), iš to, kaip kalba pats ?V (,reāliai“ (9.5)), galima spėti, kad ?V yra jaunesnis už M1 (jai 34 m.) ir kad ?V yra šiek tiek sutrikęs, nes neatsakė M1 į elektroninį laišką. Be to, iš ?V dar draugiškai pasiūpa V4, kuris iš savo darbo vietos, esančios toliau nuo diktofono, seka pokalbį (9.3). Galbūt norėdama sušvelninti situaciją ar dėl to, kad kalbasi su jaunesniu pašnekovu, o gal norėdama padėti vaikinui greičiau apsispręsti, M1 įterpia *it depends* (, aš suprantu, kad *it depends*“ (,aš suprantu, kad dar neaišku‘) (9.6)). Kaip atsakymas, ?V replikoje (9.7) iš karto randasi *fifty-fifty* (,lygiomis, pusiau‘), ir komunikacija toliau vyksta sklandžiau. M1 iniciatyva vartoti angliškus interpus šioje situacijoje greičiau intuityvi, tačiau akivaizdu, kad taip kalbėdama su jaunesniu pašnekovu ji tarsi psichologiškai prie jo priartėja. Tarp M1 ir ?V angliškiems intarpams padedant šiame pokalbyje trumpam sukuriamas „mes“ kodas. Kita vertus, remiantis Gumperz'o išskirtomis kitos kalbos intarpų funkcijomis pokalbyje (Gumperz 1982: 75 – 84), galima manyti, kad kartu ir pereinama prie pokalbio, kuriame siekiama objektyvios faktinės informacijos, lyg M1 sakytų „palikim emocijas nuošaly ir išsiaiškinkim tą konkretų dydį“.

- (9) [D Vid Sim]: renkama informacija, kokio dydžio marškinėlius užsakyti darbuotojams
- (9.1) M1: kodėl neatsakei į **meilį** apie marškinėlius?
- (9.2) ?V: kurį? (.) ai!
- (9.3) V4: kokių dar čia svarbesnių reikalų gali turėt (šaiposi)
- (9.4) M1: (juokiasi) taip (.) aišku jokių svarbesnių (.) tai tu sakyk (.) dar galiu pakeisti aš tave <.....> tu kaip mano brolis dvyliktoj klasėj
- (9.5) ?V: nu tai čia vat priklausu (.) reāliai (kirčiuoja a)
- (9.6) M1: aš suprantu kad **it depends** (.) bet gal emas (M dydis) (.) tai tu sakyk
- (9.7) ?V: nu tebūnie (.) aš nežinau (.) kartais būna toks kartais toks (.) **fifty-fifty**

(9.8) M1: *fifty-fifty?* (.) *tu emą turėtum <.....> nes mano brolis <.....>*

Taip pat susidaro įspūdis, kad tarpusavio supratimą reikšti angliškais intarpais yra labiau linkusios moterys. Tam tikslui moterys vartoja tam tikrus angliškus žodžius, nebūdingus vyrų kalbai, kaip: *sorry* (atsiprašymui reikšti), *nice*, *cool* (teigiamam vertinimui reikšti), *surprise*, *excited* (nustebimui, susijaudinimui reikšti). Šis pastebėjimas iš dalies sutampa su Ingos Vyšniauskienės Vilniaus paauglių kalbos kiekybiniais tyrimais, kurie rodo, kad panašūs angliški intarpai (*sorry*, *cool*, *nice*) yra vartojami tik merginų (Vyšniauskienė 2014: 24). Vyšniauskienė kategorizuoja juos kaip jaunimo slengo elementus, o darbo aplinkos kontekste jie labiau primena citatas, nes ištariami imituojant jų charakteringą intonaciją, girdimą filmuose ar reklaminiuose klipuose.

Štai 10 pavyzdyje galimam netikėtumui išreikšti po ilgėlesnės pauzės aukštu „moterišku“ balsu, pabrėžiant skiemenis išdainuojamas angliškas intarpas *surprise* (10.5); o 11 pavyzdyje nustebimas ir susižavėjimas išreikštas abiejų pašnekovių pavartotu anglišku *nice* (11.7, 11.8), kurį palydi suokalbiškas juokas. Taip pašnekovės kuria intymią, artimų draugių interakciją ir parodo, kad viena kitos atžvilgiu užima pozityvią kalbėtojo poziciją. Be to, iš intonacijos, pritildyto balso, abiejų kalbėtojų juoko susidaro įspūdis, kad tuo vienu anglišku žodžiu užsimenama apie kažką, kas nėra įvardijama ir yra žinoma tik pačioms pašnekovėms.

(10) [D Vid Sim]: netikėtumas (kalbasi dvi moterys)

(10.1) M5: *aš parašiau kad mes šitą klausimą iškeltume*

(10.2) M1: [*gerai*]

(10.3) M5: *po to eilinį kartą*

(10.4) M1: *nei aš X sakiau nei ką (juokiasi)*

(10.5) M5: *tai bus paskui (.) ↑SURPRISE! (labai plonu balsu)*

(11) [ND Vid Sim]: renkama informacija, kokio dydžio marškinėlius užsakyti darbuotojams (kalbasi dvi moterys)

(11.1) ?M: *labas (.) kaip gýva? (įeina į kambarį)*

(11.2) M1: *la:bas (.) gý:va (atsidūsta) (.) čia svarstau (.) kur pasirašė X kad nešioja es (S dydžio) maikutę (.) o po to iks iks el (XXL) (.) [tai čia (.) ką reiškia?]*

(11.3) ?M: [*taip pasirašė kartu xxx?*]

(11.4) M1: *tai einu dabar paklausiu (.) iks iks el tai jis KRIS iš jos (.) maža ką*

(11.5) ?M: *aha (.) tai priklauso nuo situacijos (.) jeigu miegot tai iks iks el (.) jeigu nešiot tai es (S) (abi juokiasi)*

(11.6) M1: *tai va (.) matai (.) ar Y pavyks įrodyti kad jam reikia DVIEJŲ (matyt, abi žiūri į kompiuterio ekraną.)*

(11.7) ?M: *a tai tu čia matai visus kas ką susirašė? (.) o: (.) tai (.) nice!*

(11.8) M1: *nice! (abi juokiasi) einu dabar pasitiksinsiu*

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

Šiame skyrelyje pateiktuose pastaruosiuose trijuose pavyzdžiuose (9, 10, 11) stebima tam tikra slinktis grupės narių vartosenoje – galima hipotetiškai spėti, kad į grupės tarpusavio bendravimą – vidinį kodą – palaipsniui, pirmiausia kalbantis su jaunesniais pašnekovais ir tarp moterų, ateina anglišku intarpų ir kad mažėjant vyresnių darbuotojų skaičiui, rusiškų intarpų ateityje liks mažiau.

6. 6. Emocijų raiška

Neatskiriama intarpų funkcija pašnekėsiuose tarp kolegų yra jų vartojimas siekiant pagyvinti perteikiamas emocijas. Tokią funkciją gali atlikti tiek rusiški (12 ir 13 pavyzdžiai), tiek ir angliški (14 pavyzdys) intarpai. Iš 12 ir 13 pavyzdžių matyti, kad M1 jaučia poreikį nepakankamą lietuviškų frazių („nekenčiu“, „va man“) poveikį – viename iš jų dar greičiausiai pasitelkiamas ir gestas – sustiprinti rusiškais intarpais, perkeliant ant jų emocinį krūvį – tai tipiškas pakartojimas kitu kodu, skirtas teiginiui sustiprinti (angl. *reiteration*) (Gumperz 1982). O 14 pavyzdyje M2 (kuriai jau per 50 m.) susierzinimą dėl problemos su kompiuteriu išreiškia anglišku šūksniu *come on!*. M1 toliau vartojamas *yes* (14.4) greičiausiai reiškia kompiuterio ekrane matomą komandą, nors drauge ir raginimą paskubėti.

(12) [D Vid Sim]: kažkas vėluoja

(12.1) *M4: bet tai jis pasakė dvyliktą (.) bus pusė pirmos*

(12.2) *M1: nekenčiu (.) **НЕНАВИЖУ!** (.) niekinga visiškai*

(13) [ND Vid Sim]: aptariama, kokius kanalus kas žiūri namie (ilgokas M1 monologas)

(13.1) *M1: kam man reikia tos kabelinės (.) ką tu laiką muši prie to durno teliko (.) mes vis tiek žiūrim <.....> (.) man užtenka (.) bi bi si (BBC) yra nemokamas kanalas kur gali pasigauti (.) va man (.) **но зор.ты!** (greičiausiai parodo gestu) (.) daugiau nebereikia*

(14) [D Vid Sim]: stringa darbas su kompiuteriu

(14.1) *M2: (ilgesingai) kai nusipirkau pirmą kompą (.) tai kol kraudavosi (.) galėjai pasidaryt kavo:s (ilgina o) <.....> (.) **COME ON!** (.) kodėl kai aš spaudžiu vėvėvė (www) pranyksta langas?!*

(14.2) *M1: o nenori mozila pasinaudoti?*

(14.3) *M2: nepatinka man mozila <.....>*

(14.4) *M1: palauk palauk (.) nu **NESIARDYK!** (.) **yes!** (.) spausk **yes***

Skirtingai nuo profesinės leksikos vartosenos ar kalbos, nukreiptos į veiksmą, kur intarpai įsilieja į bendrą kalbos tėkmę iš jos neišsiskirdami ir taip susiliedami į mišrią kalbą, žodžiui ar frazei norint suteikti emocinį atspalvį, jie yra pabrėžiami ypatinga intonacija, pauzėmis ar lėtesniu tempu, t. y. pabrėžiamas jų kitoniškumas (kitas kodas). Emocinį krūvį turinčius intarpus neretai lydi juokas.

6. 7. Juokavimas

Juokavimas – tai ta diskurso forma, kur gali būti vartojama ypač daug stilizacijų, kai imituojamas kažkieno kito „balsas“, kai kalbėtojai save pozicionuoja kaip kitą asmenį. 15 pavyzdyje nuo kelių įterptų morfologiškai adaptuotų rusiškų frazių apie lauke tvyrantį karštį (įrašai surinkti gegužės ir birželio mėnesiais) – jos pavartotos karščio stiprumui perteikti (*bezbožnai, neimoviernai* (,neįtikėtinai, neįmanomai karšta‘)) – pereinama prie improvizuoto pokalbio rusų kalba. Tikėtina, kad V2 nori kiek pralinksminėti, pažvalinti M1, kuri laukiasi ir, matyt, nelabai gerai jaučiasi. Jis tyčia kreipiasi į ją „jūs“ (15.3), tarytum kažko klausdamas, bet iš tiesų tenorėdamas ją prakalbinti, kartu kalbėdamasis su pačiu savimi ir bandydamas įkelti (ar išsaugoti) informaciją kompiuteryje – čia jis pavartoja rusišką intarpą *stoprocentnai* (,šimtu procentų' (15.5)). Kadangi M1 atsakinėja vangiai (15.4, 15.6), V2 žaidžia su rusiškais frazėmis toliau ir komiškai „grėsmingai“ pažeminęs balsą klausia jos *вы вообще что то знаете?* (,jūs išvis ką nors žinote?‘) ir taip priverčia M1 reaguoti atsakant irgi rusiškai: *ничего не знаю* (,nieko nežinau‘). Šis pokalbis, ko gero, yra vienas iš ryškiausių pavyzdžių, kaip žaidžiama su kalba, pavartojant kitų kalbų intarpus; be to, jis puikiai parodo, kad tai, kas pasakoma žodžiais (jų referentinė reikšmė), ir tai, kas tais žodžiais „daroma“, gali kardinaliai skirtis (Gumperz 2001). Šiuo atveju dirbtinai pastorintas V2 balsas ir tai, kad jis kreipiasi į kolegę „jūs“, ko paprastai niekada nedaro, pasitarnauja kaip žymikliai, parodantys, kad V2 kalba nerimtai, kad juokauja. Taip pokalbyje sukuriama nauja, pridėtinė indeksinė vertė (Silverstein 2003).

(15) [ND Vid Sim]

(15.1) V2: *kaip karšta lauke <>*

(15.2) M1: (*silpnu balsu*) *bet tikrai taip karšta? (viduje įjungtas oro kondicionavimas)*

(15.3) V2: **BEZBOŽNAI** (.) **NEIMOVIERNAI** (.) *так – где этот? (, taip, kur tas?‘) (.) kaip čia dabar reikia šitą xxx (.) jūs nežinote?*

(15.4) M1: *ne*

(15.5) V2: *taip (.) pirmiausia reikia stoprocentnai įkelti šitą xxx (.) да или нет? (, taip ar ne?‘)*

(15.6) M1: *nežinau*

(15.7) V2: (*storu, „grėsmingu“ balsu*) ↓ **вы вообще что то знаете?** (,jūs išvis ką nors žinote?‘)

(15.8) M1: **ничего не знаю** (,nieko nežinau‘)

(15.9) V2: *dabar spaudžiam u es b (USB) (.) pataikiau*

16 pavyzdyje V3 irgi draugiškai kalbasi su M1 (kaip ir 15 pavyzdyje), tik šįkart jis žaidžia anglišką intarpu vietoj lietuviško „supranti?“ paklausdamas *you understand?* (taria *juranderstand* su dviem ryškiomis priešakinėmis alveolinėmis r) (16.3). Kad tokia vartoseną yra tik žaidimas, kad V3 juokauja, nori M1 paerzinti, rodo keistas, apsimestinis akcentas, su kuriuo V3 frazę ištaria, be to,

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

pati frazė kaip klausimas yra gramatiškai netaisyklinga, nes trūksta pagalbinio veiksmažodžio *do*. Akcentas čia pasitarnauja kaip ženklas (indeksas) kad V2 parodijuoja žmogų, menkai mokantį anglų kalbą, iš akcento sprendžiant, atvykėlių iš rytų ar arabų šalių. M1 greitai suimprovizuoja atsakymą, kuris irgi prasilenkia su visomis gramatikos normomis: *stand stand* (16.4). Tai tipiška stilizacija, kai kalba tyčia iškraipoma imituojuant kažkieno kito „balsą“, parodant, kad „tai netikra“, „mes čia juokaujame“ (Silverstein 2003; Eckert 2008).

(16) [ND Vid Sim]: laukiama skambučio

(16.1) V2: *turi X skambint (.) sakiau už penkiolikos minučių (.) prieš valandą (.) kad perskambintų*

(16.2) M1: *kaip nemėgstu! (.) man turi tiksliai skambint*

(16.3) V2: *nu čia žinai (.) dažniausiai kaip būna (.) jeigu pasakai (.) pakeli maždaug tai perskambinsiu dažniausiai sakai o ne perskambink (.) aš norėjau gudriai pasielgt čia (.) you understand? (taria juranderstand, su dviem ryškiomis priešakinėmis r)*

(16.4) M1: *uhu (.) STAND STAND!*

Kaip matyti iš čia pateiktų pavyzdžių, įmonės darbuotojai kūrybingai pasitelkia anglų ir rusų kalbų elementus įvairiems komunikaciniams tikslams. Be kitų kalbų intarpų, jie vartoja ir kitas kalbines stilistines priemones, turinčias emocinį ar ekspresinį atspalvį – imituoja tarmes ar akcentus, mėgdžioja literatūrinę ar akademinę kalbą, tyčia vartoja senas svetimybės, išgalvoja savo žodžius, improvizuodami dainuoja, žr. 17 pavyzdį:

(17) [ND Vid Sim]: prieš Jonines

(17.1) V5: *blin (.) jau pusė vasaros prabėgo*

(17.2) M1: *nu kaip pažiūrėsi (.) ką aš žinau (.) dar tik mėnuo*

(17.3) V5: *vis tiek labiau pusė negu mažiau (juokiasi)*

(17.4) M1: *pagal tokią logiką (.) tai taip*

(17.5) M3: *nežinia (.) gal jinai bus labai ilga*

(17.6) V5: *žiūrėk (..) žiū: tuōj javaĩ pradės siū:búoti (juokiasi)*

(17.7) M1: *jėzau (.) koks tu poetiškas! (juokiasi visi) (.) tau tik ūkininkų laidas tik daryt ir daryt*

17 pavyzdyje pateikta tokia žaisminga literatūrinės kalbos ir pabrėžtinai vadovėlinės lietuviškos tarties imitacija. Stilizuota frazė „žiū tuōj javaĩ pradės siū:búoti“ (17.6) diskurse randasi netikėtai, V5 ištaria ją dar labiau nei pagal bendrinės lietuvių kalbos fonetikos taisyklės reikėtų ilgindamas ilgus balsius ir dirbtinai aiškiai artikuliuodamas dvibalsius, parodydamas, kad tai stilizacija. Savo forma (jaustukas „žiū“), turiniu (sąsaja su kaimu, javų laukais) ir tarimu frazė ryškiai kontrastuoja su darbo aplinka ir su įprastu V5 kalbėjimo stiliumi (kad ir čia pat pavartotu *blin* (17.1)) – taip sukuriamas komiškas efektas. Drauge kuriama ir draugiška, betarpiška darbo aplinka bei žaidžiančio su kalba, lengvai bendraujančio, atsipalaidavusio žmogaus tapatybė.

6.8. Galios skirtumų švelninimas

Tyrimo duomenis daugiausia sudaro draugiški ir neoficialūs, simetriškus kolegų santykius perteikiantys pokalbiai. Bene vienintelis epizodas, kai matyti ryški galios asimetrija, yra 18 pavyzdyje, kuriame dvi kolegės (M1 ir ?M) per ausines klausosi naujų šaukinių (šaukiniais čia vadinamos lengvai įsimenamos melodijos ar dainos, kurias televizija ar radijas naudoja reklamai), kurių yra siūloma keletas variantų ir iš kurių balsuodami įmonės darbuotojai renka labiausiai patikusius. Besikalbėdamos apie šaukinius, jos jau iš tolo pastebi ateinantį vieną iš įmonės vadovų (V6) ir pašnibždomis perspėja viena kitą („vilką mini – vilkas čia“ (18.1) ir „ateina!“ (18.2)). Tuo pačiu metu jos garsiai apsimeta tęsiančios savo pokalbį apie šaukinius. Iš kitų įrašų ir iš bendro konteksto žinoma, kad įmonėje juntamas nerimas dėl ateities – kitų žiniasklaidos kanalų darbuotojai atleidžiami ir ieško darbo, žmonės nesijaučia saugūs, nerimauja dėl savo darbo vietų. Galbūt kaip tik dėl to abi darbuotojos įsitempia prieš susitikdamos su viršininku.

- (18) [D Vid Asim]: į pokalbį tarp dviejų kolegų įsiterpia vienas iš įmonės vadovų
- (18.1) *M1: (tyliai) vilką mini vilkas čia (.) (daug garsiau) tau nieko?*
- (18.2) *?M: jo (.) balsas fainas (.) šiaip tai niekam tikęs (toliau imituoja pokalbį) (.) (šnibžda) ateina! <.....>*
- (18.3) *V6: ką čia žiūrit (.) kolegės?*
- (18.4) *M1: šaukinius*
- (18.5) *?M: nelabai tokie (.) kai kurie visai nieko (.) (nejauki pauzė)*
- (18.6) *V6: jeigu aš kaip ekspertas galėčiau išsakyti savo nuomonę*
- (18.7) *M1: jūs tinkat tinkat! (.) jums reikia tokiu pačiu būdu kaip ir kitiems (.) va pieštukas (.) supliusuojat arba suminusuojat (.) neilgai užtruks (.) prisėskit (.) aš jums paleisiu (.) užsidedat ausines (.)*
- (18.8) *V6: **apsilažalint** galiu aš čia*
- (18.9) *M1: ne! (.) čia tik nuomonė (visi juokiasi) (.) pasisiūlėt būti ekspertu (.) tai prašom*

V6 pasisveikina ir pradeda pokalbį su darbuotojomis gana oficialiai („ką čia žiūrit, kolegės?“ (18.3)), o ir toliau kalbasi su jomis kiek iš aukšto, išlaikydamas atstumą, kaip labiau patyręs ir vadovaujantis asmuo („jeigu aš kaip ekspertas...“ (18.6)). Įdomu pastebėti, kad M1, kalbėdama su viršininku, pavartoja lietuvišką žodį „šaukiniai“, nors kitoje situacijoje ir su kitu pašnekovu (6 pavyzdys) vartojo anglišką intarpą *džinglas*. Stojus nejaukiai pauzei (18.5), viršininkas pasisiūlo sudalyvauti apklausoje renkant šaukinius, kaip ir kiti darbuotojai, ir M1, džiugiai nustebusi, pradeda entuziastingai aiškinti, ką jam reikės daryti. Jos frazės („tinkat“, „kaip ir kitiems“ (18.7)) rodo, kad dabar ji diskursyviai priskiria V6 prie grupės narių, ir V6 netikėtai (18.8) atsiliepia grupės stiliumi, pavartodamas slengą: „**apsilažalint** (apsigėdint‘, nepataikyt‘) galiu aš čia“. Šis netikėtas stiliaus posūkis sukelia juoko bangą, bent trumpam panaikinančią hierarchijos skirtumus ir suartinančią

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

vadovą su darbuotojais (apie juoko funkcijas diskurse yra rašiusi Loreta Vaicekauskienė (2013b)). Slengas kardinaliai pakeičia V6, kaip kalbėtojo, poziciją, įtvirtina draugišką bendravimo toną ir sumažina įtampą. Vargu ar neutralūs lietuviški atitikmenys „nepataikyt“, „apsigėdint“ ar net stilistiškai artimesnis „susimauti“ galėtų sukelti panašų efektą, nes jie būtų per daug panašūs į V6 įprastą bendravimo su darbuotojais toną. Taigi indeksinė slengo elemento reikšmė šiame kontekste yra lygiaverčio pašnekovų santykio kūrimas, ką patvirtina ir prapliupestas pašnekovų juokas.

7. Apibendrinimas ir išvados

Tyrimas parodė, kad kalbėtojai darbo aplinkoje kūrybingai ir niuansuotai pritaiko įvairius savo dispozicijoje esančius ir jiems pasiekiamus kalbinius išteklius savo komunikaciniams tikslams. Mišrios kalbos vartojimas – tai būdas praplėsti savo kalbinę raišką. Mišri kalba randasi diskurse kaip konteksto motyvuota, neatsitiktinė socialinių santykių ir tapatumo kūrimo priemonė.

Mišrios kalbos randama laisvo stiliaus, mažiau kontroliuojamame diskurse, skirtame tarpusavio bendravimui įmonės viduje, kai nesilaikoma formalumų. Kalbant su pašnekovais iš už įmonės ribų (išorinė komunikacija), paprastai pereinama į oficialų kalbėjimo stilių, kuriame mišri kalba nevertinama (vyrauja grynai lietuviškas vienkaltis diskursas), išskyrus tuos atvejus, kai pašnekovas yra artimiau pažįstamas. Tuomet gali pasitaikyti anglišku intarpų – kaip indeksuojančių modernumą ir profesionalumą. Oficialiau bendraujant paprastai vengiama vartoti rusiškus intarpus.

Angliški intarpai įtraukiami į profesinį diskursą, kai operuojama šiuolaikinės žiniasklaidos, rinkodaros, telekomunikacijų, verslo sąvokomis, reikalingomis savo darbą išmanančiam specialistui ir žurnalistui. Tai tos srities ekspertų kalba, vartojama ne tik dėl referentinių priežasčių, bet ir kaip jų profesionalumo indeksas. Nors angliški intarpai būdingesni atskiriems kalbėtojams, o ne grupei, jų vartojimą stengiamasi perimti, pamėgdžioti – atrodo, kad taip jie iš individualios vartosenos pereina ir į grupės vartoseną. Anglišku elementų pasitaiko ir pokalbiuose, skirtuose reikalams tvarkyti, kai siekiama, kad būtų atliktas konkretus darbas ar veiksmas.

Vidiniam bendros veiklos bendruomenės kodui, ypač kai kalbama ne darbo temomis, būdingi rusiški elementai, rusiškas slengas ir keiksmažodžiai. Rusiškas slengas ir keiksmažodžiai pasitelkiami kaip konsoliduojanti grupės kalbinė strategija. Gali būti, kad įtaką tokiai vartosenai daro vyresnis kai kurių kalbėtojų amžius. Rusų kalba – jų jaunystės kalba, jau internalizuotas jų kalbinis išteklius. Kita vertus tikėtina, kad rusišku elementų gausą gali lemti ir nusistovėjusi

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

tradicinė žiniasklaidos (ir reklamos, kino) sferai būdinga vartoseną, perduodama ir jaunesnei kartai. Pastebėta ir atvejų, kai draugiškumui su pašnekovu reikšti vartojami ir angliški elementai, ypač tarp jaunesnių žmonių ar kalbant tik moterims. Manytina, kad angliški intarpai bent iš dalies pamažu iš rusiškų intarpų perima solidarizavimosi su pašnekovu funkciją.

Ir rusiški, ir angliški intarpai, citatos bei įvairios stilizacijos gausiai vartojami kaip stilistinė priemonė interakcijai pagyvinti, emocijoms perteikti, juokaujant, pasakojant istorijas, kai siekiama tam tikro efekto. Tuomet pabrėžiamas jų kitoniškumas, netikėtas radimasis diskurse, jų vartosenai būdinga specifinė prozodija, kitoks ritmas ar tempas, jie dažnai sukelia juoką. Taip pat jie padeda tam tikras įtemptas situacijas nuleisti juokais, mažina socialinę įtampą, gali sušvelninti asimetriškus galios santykius. Kalbėtojai valdo kelis kalbėjimo būdus, kuriuos taiko lanksčiai ir kūrybingai, prisitaikydami prie pašnekovo ir situacijos.

Žvelgiant plačiau, galima teigti, kad mišrios kalbos vartoseną susijusi su kalbėtojo arba kalbėtojų grupės tapatybės konstravimu diskurse. Apibendrinant čia aprašytas kitų kalbų elementų vartosenos funkcijas darbo aplinkoje ir per jas atsiskleidžiančias kalbėtojų pozicijas, galima išskirti keletą tapatybių tipų, su kuriais kalbėtojai identifikuojausi. Tai visų pirma draugiško, solidaraus grupės nario ir kolegės tapatybė ir ją papildanti profesionalo, savo srities žinovo tapatybė – šios dvi tapatybės tiesiogiai susijusios su darbu ir darbo aplinka. Šalia jų formuojamas tapatumas su žaidžiančiu, linksmu, betarpiškai bendraujančiu, kūrybingu ir nesuvaržytu šiuolaikiniu žmogumi. Dar vienas socialinis Aš, kurį galima būtų išskirti, – tai išsilavinęs ir apsiskaitęs modernus žmogus, atviras pasauliui, vakarietiškomis vertybėmis ir kultūrų įvairovei.

Kalba darbo aplinkoje nėra hermetiškai uždaryta už darbovietės sienų. Kaip ir kalbai kitose aplinkose – internete, socialiniuose tinkluose, mokyklose, gatvėje ar viešojoje erdvėje – jai būdingas poreikis atsinaujinti – perimti, panaudoti, perkurti, pritaikyti savo reikmėms kalbinius išteklius. Tuo šio tyrimo rezultatai siejasi su panašiais, nors ir negausiais, tyrimų duomenimis kitose aplinkose Lietuvoje (Vyšniauskienė 2012, 2014; Vaicekauskienė, Vyšniauskienė, įteikta spaudai) bei panašiais tyrimais Suomijoje, Vokietijoje (Leppänen 2007; Androutsopoulos 2013; Nelson 2014).

Šis vieno atvejo tyrimas tėra tik pirmas žvilgsnis į lietuviškos darbo aplinkos mišrų diskursą. Jo rezultatai gali būti ir selektyvūs, ir subjektyvūs, juos sunku apibendrinti. Be abejonės, egzistuoja ir

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

didelė tyrėjo šališkumo tikimybė. Tai tėra tarpinis rezultatas, kuris suteikia pagrindą tolesnėms kitų darbo aplinkų studijoms.

Pokalbių išrašų ženklai

D pokalbio tema susijusi su darbu

ND pokalbis ne darbo tema

Vid vidinė komunikacija

Iš išorinė komunikacija

Sim simetriški galios santykiai

Asim asimetriški galios santykiai

(.) trumpa pauzė

(..) ilgesnė pauzė

[...] kalbėjimas vienu metu

xxx negirdėti, nesuprantama

? klausiamoji intonacija

! sušukimas

: tariama pabrėžtinai ilgai

<.....> dalis pokalbio praleista

(....) komentarai, pastabos

↑↓ stipriai paaukštintas ar pažemintas balsas

DVIEJŲ kas pabrėžiama

brendas morfologiškai adaptuoti angliški elementai

live talk neadaptuoti angliški elementai (originalo rašyba žymi ir originalo tarimą)

stoprocentnai morfologiškai adaptuoti rusiški elementai

это видно neadaptuoti rusiški elementai (originalo rašyba žymi ir originalo tarimą)

M kalba moteris

V kalba vyras

?V, ?M neidentifikuotas kalbėtojas

X, Y pokalbyje minimi asmenys

Padėka

Esu labai dėkinga pagrindiniam savanoriui už neįkainojamą pagalbą.

Taip pat dėkoju gerb. Joanai Pribušauskaitei, kuri geranoriškai padėjo suredaguoti straipsnio tekstą.

Literatūros sąrašas

Androutsopoulos, J. 2013. Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism*. 19 (2), 185–205.

- Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt
- Auer, P. 1999. From code-switching via language mixing to fused lects: toward a dynamic typology of bilingual speech. *International Journal of Bilingualism*. 3 (4), 309–332.
- Blommaert, J. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J., A. Backus. 2011. Repertoires revisited: ‘Knowing language’ in superdiversity. *Working Papers in Urban Language and Literacies*. Paper 67. London: King’s College London. 1-26.
- Borzeix, A., B. Fraenkel. 2005. *Langage et travail: Communication, Cognition, Action*. Paris: CNRS Editions.
- Boutet, J. 2008. *La vie verbale au travail. Des manufactures aux centres d’appels*. Paris: Octares.
- Condamines, A. 2010. Variations in terminology. Application to the management of risks related to language use in the workplace. *Terminology* 16 (1), 30–50.
- Čekuolytė, A. 2012. Etnografinio metodo taikymas sociolingvistiniuose (jaunimo kalbos) tyrimuose. *Taikomoji kalbotyra* 1. Interneto prieiga <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/11/3>
- Drew, P., J. Heritage. 1995. Analyzing talk at work: an introduction. *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*. P. Drew, J. Heritage (eds.) Cambridge: Cambridge University Press. 3–64.
- Eckert, P. 2008. Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12 (4), 453–476.
- Gal, S. 2014. Jon J. Gumperz’s discourse strategies. *Journal of Linguistic Anthropology* 23 (3), 115–126.
- Gardner-Chloros, P. 2009. *Code-switching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gordon, C. 2011. Gumperz and interactional sociolinguistics. *The SAGE Handbook of Sociolinguistics*. R. Wodak, B. Johnstone, P. Kerswill (eds.) Los Angeles, CA: SAGE. 67–84.
- Gumperz, J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J. 2001. Interactional sociolinguistics: A personal perspective. *The Handbook of Discourse Analysis*. D. Schiffrin, D. Tannen, H. Hamilton (eds.) Malden, MA: Blackwell. 215–228.
- Gumperz, J., J. Cook-Gumperz 2007. A postscript: Style and identity in interactional sociolinguistics. *Style and Social Identities. Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. P. Auer (ed.). Berlin: Mouton de Gruyter. 479–498.
- Gunarsson, B. L. 2014. Multilingualism in European workplaces. *Multilingua* 33 (1-2), 11–33.
- Holmes, J. 2000. Doing collegiality and keeping control at work: small talk in government departments. *Small Talk*, J. Coupland (ed.). London: Routledge. 32–61.
- Holmes, J. 2005. When small talk is a big deal: sociolinguistic challenges in the workplace. *Second Language Needs Analysis*. M. H. Long (ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 344–372.
- Holmes, J. 2009. Discourse in the workplace literature review. *Language in the Workplace Occasional Papers* 12. Interneto prieiga <http://www.victoria.ac.nz/lals/centres-and-institutes/language-in-the-workplace/docs/ops/OP-12.pdf>

- Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt
- Holmes, J., R. Fillary. 2000. Handling small talk at work: challenges for workers with intellectual disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education* 47(3), 273–291.
- Jaspers, J. 2012. Interactional sociolinguistics and discourse analysis (Chapter 10). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. J. P. Gee, M. Handford (eds.) London: Routledge. 135–146.
- Jørgensen, J. N., M. Karrebæk, L. M. Madsen, J. Spindler Møller 2011. Polylinguaging in superdiversity. *Diversities* 13 (2), 23–38.
- Koester, A. 2010. *Workplace Discourse*. London: Continuum.
- Labov, W. 2003. Some sociolinguistic principles. *Sociolinguistics. The Essential Readings*. Ch. B. Paulston, G. R. Tucker (eds.). Malden, MA: Blackwell.
- Leppänen, S. 2007. Youth language in media contexts: insights into the functions of English in Finland. *World Englishes* 26 (2), 149–169.
- Leppänen, S., T. Nikula. 2007. Diverse uses of English in Finnish society: discourse-pragmatic insights into media, educational and business contexts. *Multilingua*, 26 (4), 333–80.
- Maher, J. C. 2005. Metroethnicity, language, and the principle of Cool. *International Journal of the Sociology of Language* 175/176, 83–102.
- Maher, J. C. 2010. Metroethnicities and Metrolanguages. *The Handbook of Language and Globalization*. N. Coupland (ed.). Oxford: Blackwell. 575–591.
- Nelson, M. 2014. ‘You need help as usual, do you?’: Joking and swearing for collegiality in a Swedish workplace. *Multilingua* 33(1–2), 173–200.
- Otsuji, E., A. Pennycook. 2009. Metrolingualism: fixity, fluidity and language in flux. *International Journal of Multilingualism* 7 (3), 240–254.
- Otsuji, E., A. Pennycook. 2011. Social inclusion and metrolingual practices. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 14 (4), 413–426.
- Pennycook, A. 2010. Popular cultures, popular languages, and global identities. *The Handbook of Language and Globalization*. N. Coupland (ed.). Oxford: Blackwell. 592–607.
- Pennycook, A., E. Otsuji. 2014. Metrolingual multitasking and spatial repertoires: ‘Pizza mo two minutes coming’. *Journal of Sociolinguistics* 18(2), 161–184. Interneto prieiga https://www.academia.edu/7071655/Metrolingual_multitasking_and_spatial_repertoires_Pizza_a_mo_two_minutes_coming
- Ramonienė, M. 2011. Kalbų vartojimas darbe didžiuosiuose Lietuvos miestuose. *Lietuvių kalba* 5. Interneto prieiga <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/40>
- Rampton, B. 2010. Linguistic ethnography, interactional sociolinguistics and the study of identities. *Applied Linguistics Methods: A Reader*. C. Coffin, T. Lillis and K. O’Halloran (eds.) London: Routledge. 234–250.
- Silverstein, M. 2003. Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language and Communication* 23, 193–229.
- Stubbe, M., Ch. Lane, J. Hilder, E. Vine, B. Vine, M. Marra, J. Holmes, A. Weatherall. 2003. Multiple discourse analyses of a workplace interaction. *Discourse Studies* 5 (3), 351–388.
- Vaicekauskienė, L. 2013a. „Skolos bijosi – turtų nepadarysi“. Leksikos skolinimosi poreikiai ir polinkiai 1991 – 2013 m. rašytiniuose tekstuose. *Taikomoji kalbotyra* 2013–2014 (3).

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

Interneto prieiga <http://taikomojikalbotyra.lt/azalija.serveriai.lt/lt/2013/12/skolos-bijosi-turtu-nepadarysi-leksikos-skolinimosi-poreikiai-ir-polinkiai-1991-2013-m-rasytiniuose-tekstuose>

Vaicekauskienė, L. 2013b. Kai juokas tikras, bet netikra tikrovė. Diskurso juoko ideologizavimas TV ir radijo eteryje 1960-2010. *Naujasis židinys* 8, 564–571.

Vyšniauskienė, I. 2012. Polilingvali Vilniaus jaunimo raiška: socialinės tapatybės paieškos. *Kalbotyra* 64, 140–157.

Vyšniauskienė, I. 2014. Corpus analysis of Russian and English resources in Vilnius adolescents' speech. *Taikomoji kalbotyra* 2014 (6), 1–32. Interneto prieiga <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/46>

Vaicekauskienė, L., I. Vyšniauskienė. (įteikta spaudai) Russian and English as socially meaningful resources for mixed speech styles of Lithuanians. *Multilingualism in the Baltic States, Societal Discourses and Language Policies*, S. Lazdiņa, H. F. Marten (eds). Basinkstoke: Palgrave Macmillan.

Weber, J., K. Horner. 2012. *Introducing Multilingualism. A Social Approach*. London and New York: Routledge.

Wenger, E. 2004. Knowledge management as a doughnut: shaping your knowledge strategy with communities of practice. *Ivey Business Journal*, January 2004. Interneto prieiga <http://connection.ebscohost.com/c/articles/12828715/knowledge-management-as-doughnut-shaping-your-knowledge-strategy-through-communities-practice>

Wenger, E., R. McDermott, W. M. Snyder. 2002. *Cultivating Communities of Practice*. Harvard: Harvard Business Press.

Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas

Dalia Pinkevičienė

Santrauka

Straipsnyje pristatomas mišrios kalbos tyrimas lietuviškame darbo aplinkos kontekste – aplinkoje, kuri Lietuvoje dar nėra sociolingvistų tirta. Mišri kalba – tai toks kalbėjimo būdas, kai į pagrindinę – šiuo atveju lietuvių – kalbą įterpiama kitų kalbų elementų. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, kaip įvairiakilmiai kalbiniai ištekčiai, dabar prieinami Lietuvoje, yra panaudojami socialiniams santykiams ir tapatybėms kurti darbo aplinkoje. Pristatomas atvejo tyrimas, kuris yra didesnės apimties projekto, skirto darbo aplinkos diskursui tirti, dalis, remiasi spontaniškos kalbos darbe garso įrašais, surinktais vienoje žiniasklaidos įmonėje Vilniuje padedant pagrindiniam savanoriui. Iš įrašų atrinkti ir išrašyti segmentai, kuriuose pastebėti angliški ar rusiški intarpai, analizuoti remiantis interakcijos sociolingvistika – ir teorine prieiga, ir kokybiniu tyrimo metodu, siejančiu diskurso analizę ir pokalbio analizę su platesniu socialiniu interakcijos kontekstu. Tyrimas parodė, kad mišri kalba lietuviškame darbo aplinkos diskurse kūrybingai pritaikoma grupės ir atskirų kalbėtojų įvaizdžiui kurti ir atlieka įvairias funkcijas: rusiški intarpai, rusų kalbos kilmės slengas ir

keiksmazodžiai būdingi vidiniam grupės (bendros veiklos bendruomenės) kodui ir reiškia tapatinimąsi su grupe, o angliški intarpai įtraukiami į profesinį diskursą kaip individualių kalbėtojų kompetencijos, profesionalumo indeksas; anglišku intarpų randama pokalbiuose, susijusiuose su konkrečia darbo užduotimi ar veiksmu, tuo tarpu rusiški intarpai vartojami kai kalbama ne darbo temomis – juokaujant, pasakojant istorijas, bendraujant su kolegomis. Tačiau hipotetiškai galima teigti, kad angliški intarpai bent iš dalies pamažu perima kai kurias funkcijas iš rusišku intarpų. Remiantis tyrimo rezultatais, išskirti tapatybių tipai, su kuriais kalbėtojai identifikuoja vartodami mišrią kalbą – tai visų pirma savo srities žinovo, profesionalo, bei draugiško kolegos tapatybė, tapatinamasi ir su žaismingu, kūrybingu, laisvai bendraujančiu, moderniu ir atviru naujovėms žmogumi.

Mixed speech at work: a case study

Dalia Pinkevičienė

Summary

The paper delves into the situated usage of mixed speech produced by adult Lithuanians at work, the environment hardly ever sociolinguistically researched in Lithuania. By mixed speech, Lithuanian speech interspersed with occasional insertional elements from other languages is meant. The study aims to see how more diverse linguistic resources that are now available in Lithuania are used to construct and negotiate social relations and social identities in the talk at work. The case study, which is a part of an ongoing larger scale project on Lithuanian workplace discourse, draws on digital audio recordings of naturally occurring spontaneous conversations between employees collected by a volunteer in a media-related company in Vilnius. The recordings containing elements of languages other than Lithuanian (English and Russian) have been transcribed and analysed using Interactional Sociolinguistics (IS), an in-depth qualitative approach that combines the application of the interpretive methods of discourse analysis with insights into social and cultural issues. The paper argues that mixed speech in Lithuanian workplace discourse is creatively used as group or individual stylistic choice to construct certain social images and to perform various functions: for instance, mixed speech containing Russian insertions, slang and swear words serves as an index of belonging to the group (or a community of practice), whereas English is a necessary tool for doing well in a contemporary work environment and presenting oneself as an expert in one's professional field; English insertions tend to be employed when things need to be quickly and efficiently done while Russian is still used more extensively for off-task talk, such as small talk, gossiping, humour

Pinkevičienė, D. 2017. Mišri kalba darbo aplinkoje: atvejo tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 9: 73-108, www.taikomojikalbotyra.lt

and jokes, which constitute an integral part of the talk at work. It can be hypothesised, however, that the range of functions performed by English insertions is gradually expanding as the command of Russian among co-workers is decreasing. The study depicts mixed speech as a means of negotiating social identities of a friendly and supportive colleague, a skilled and experienced professional, a creative, playful and adaptive communicator, and an open-minded, educated and sophisticated person.

Key words: workplace discourse; mixed speech; linguistic resources; English and Russian insertions; interactional sociolinguistics; indexical meanings.

Įteikta 2016 m. gegužės mėn.

Paskelbta 2017 m. gegužės mėn.